

UT

UNIVERSITAS TARTUENSIS

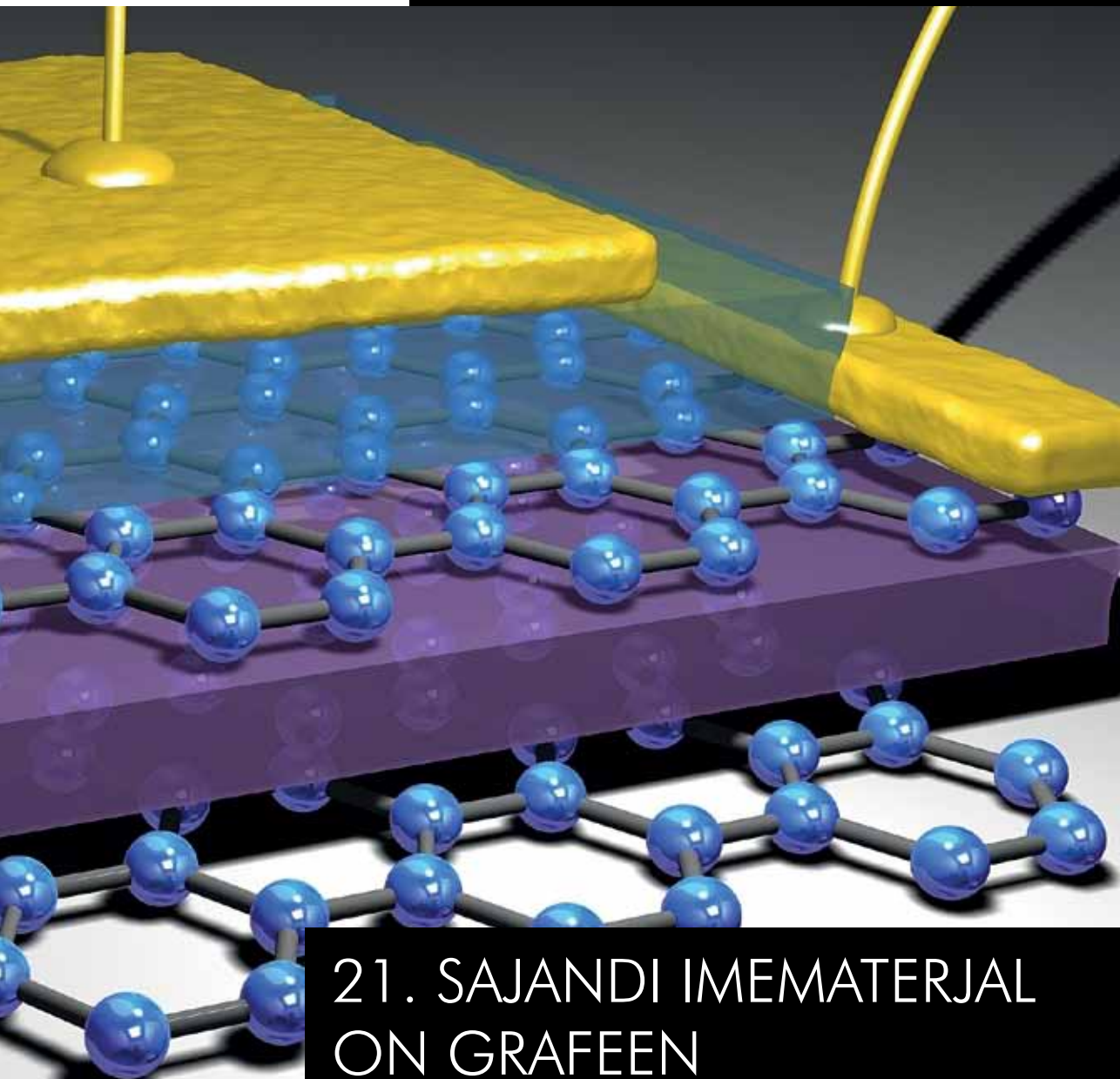
Aprill 2013 nr 4 (2415) • Tartu ülikooli ajakiri

SELLES NUMBRIS:

TÖNIS LUKAS ERM-IS TAGASI

ALGAS INSTITUTIONAALSETE
UURIMISTOETUSTE TAOTLEMISE VOOR

ARVO KRUUSEMENT MEENUTAB
TOOTSI LEIDMIST

21. SAJANDI IMEMATERJAL ON GRAFEEN

Oma- ja importkultuur

Sigrid Rajalo

UT peatoimetaja

Seekordses ajakirjas on eri artiklites juttu meie omakultuurist ja veidi ka nn importkultuurist. 25 aastat tagasi aprillis töid Tartu muinsuskaitsejad välja sinimustvalged värvid ning hakati taastama muinsuste muinsust – iseseisvat Eestit. Täpsemalt saab lugeda ajaloo rubriigist ning kindlasti soovitab toimetuse lugejatel osa võtta muinsuskaitsepäevi meenutavatest üritustest, mis algavad 12. aprillil.

25 aasta taguste muinsuskaitsepäevade üht peakorraldajat, nüüdset (taaskordset) eesti rahva muuseumi juhti Tõnis Lukast portreerime vilistlase rubriigis. Poliitikast taandunud Lukas räägib, kuidas temast Tallinna poisina sai tartlane just igasugu Tartus paiknevate organisatsioonide ja nendega seotud ürituste tõttu. Ajalootudengi elu oli nii tormiline, et kolm korda ähvardas teda ülikoolist väljaviskamine. Aspirantuuri noormeest ei lubatudki ning selle asemel asus ta aktiivsemalt tegelema muinsuskaitse liikumisega. 1992. aastal valiti Lukas

eesti rahva muuseumi direktoriks ning just see amet viis ta suurde poliitikasse. 20 aastat hiljem tõi seesama ametikoht ta suurest poliitikast ka tagasi.

Eesti rahva muuseumist on juttu ka väitekirja loos. ERM-i teemal doktoritöö kaitsnud Taavi Tatsi uuris, kuidas muudab tänapäev muuseumi. Kas muuseum on muutunud maailmas vaid muistsete asjade varamu, kus külalised saavad klaasi taga olevaid esemeid uudistada või peaks muuseum täitma ka teistsuguseid rolle, võimaldama interaktiivset suhet. Sotsiaalmeedia ja nn võrgustumine ei ole ka muuseume mõjutanud. Tatsi loodab, et talupojakultuuri materiaalse kehendi varaaiaid kuvandi kõrval muutub ERM ka kohaks, mis integreerub igapäevaeluga, just nagu sotsiaalmeedia.

ERM on olnud ja kindlasti on ka tulevikus Tartu ülikooliga seotud, ennekõike inimeste, aga ka ühise missiooni – rahvuskultuuri hoidmise – kaudu. Ootused uuele ERM-ile, kui maja viimaks valmib, on suured ning kindlasti ei rahuldu külastajad seal vaid kultuuri jälgimisega distantsilt, vaid soovivad ise arvamust avaldada, sekkuda, kujundada ja osaleda.

Kultuur ei ole olemuselt staatiline, vaid kogub pidevalt uusi kihte. Näiteks on meie omakultuuri tähistavatele tähtpäevadele lisandunud palju uusi ning ka ajalooliste tähtpäevade sisu on muutunud. Luuvalupäeva ja künnipäeva kõrval (võib-olla peagi nende asemele?) on ilmunud valentinipäev ja halloween. Kuidas nendesse suhtuda, kuidas on need sobitunud meie omakultuuri? On need vaid kommertspühad või juba osa me tänapäevasest omakultuurist? Millist importkultuuri võib veel lisanduda? Kõige selle üle arutleb UT veergudel eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna teadur Elo-Hanna Seljamaa.

Rahast ei saa üle ega ümber ka kultuuri puhul. Lõppude lõpuks tuleb oma kultuuri säilitamise, uurimise ja näitamise eest maksta rahval ja riigil enesel, mitte tingimata Euroopa Liidul eri fondide kaudu. ①

- 4 Kunstmuuseum tähistab sünnipäeva salapärase näitusega.
- 5 TÕ ajaloo muuseumi fuajees leiti väärtuslik hauakast.
- 11 Uue füüsikahoone sarikapidu
- 12 **INAUGURATSIOON:** professor Kristi Viiding Tartu ülikooli esimesest inauguratsiooniloengust
- 13 **KOLUMN:** Arvo Kruusement meenutab, kuidas ta leidis TÕ peahoonest «Kevade» filmi Tootsi.
- 14 **PERSOON:** Hele Everaus kui teadlane, arst, õpetaja, juht, frankofiil ja kokk
- 18 **VÄITEKIRI:** Taavi Tatsi otsib vastust küsimusele, kas muuseum peaks olema vaid muistsete asjade varamu.
- 21 **AKTUAALNE:** Infohariduse osakonna õppekavad kolivad Viljandist Tartusse.
- 22 **TEADUS:** 21. sajandi imematerjal on grafeen.
- 26 **ARVUSTUS:** «Tudengimuusikal» on täis pöörast tantsu, ilusaid laule, siirast armastust ja tudengilikku energiat.
- 28 **AKTUAALNE:** Kuidas vormivad tähtpäevad meie kultuurilist identiteeti?
- 30 **VILISTLANE:** Tõnis Lukas ringiga tagasi muuseumis, ikka ja alati Tartus
- 34 **REISIKIRI:** vaheldusrikas elu Norras
- 38 **ESSEE:** Eesti teadusagentuuri uurimistoetuste osakonna juhataja Madis Saluveer
- 40 **ESSEE:** TÜ teadusprorektor Marco Kirm
- 42 **AJALUGU:** Muinsuskaitse taastas muinsuste muinsust – iseseisvat Eestit.
- 47 juubelid, stipendiumikonkursid, kaitsmised, teated

Järgmine Universitas Tartuensis ilmub 3. mail 2013.

UT

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Universitas Tartuensis on Tartu ülikooli ajakiri. Ilmub kord kuus. Tiraaz 3700. Tellimisindeks Eesti Postis 00892 • Tartu, Munga 4 (II k); Tel: 737 5680, 523 1751; e-post: ajakiri@ut.ee; www.ajakiri.ut.ee. Postiaadress: Ülikooli 18, Tartu 50090 • **Vastutav väljaandja:** Illari Lään; **peatoimetaja:** Sigrid Rajalo; **toimetajad:** Merilyn Merisalu ja Sven Paulus; **keeletoimetaja:** Marika Kullamaa; **küljendaja:** Margus Nõmm; **fotograaf:** Andres Tennus; **infotoimetajad:** Liis Sandre, Kady Sõstar; **Trükk:** Ecoprint • Kõik Universitas Tartuensis avaldatud artiklid jm tekstid ning fotod ja illustatsioonid on autoriõigusega kaitstud teosed. Toimetuse lubab neid kasutada vaid koos viitega autorile ja Universitas Tartuensis. • Toimetusel on õigus kaastöid nende selguse huvides toimetada ja lühendada. • **UT kolleegiumi esimees:** Maja Vadi, **liikmed:** Sulev Kõks, Ivo Volt, Mart Noorma, Villu Päär, Indrek Treufeldt, Katrin Pajuste-Kuul, Liina Liiv.

roheline trükis

Trükitud taastoodetud paberile looduslike trükitähtedega. ©Ecoprint

Kunstimuuseum tähistab sünnipäeva salapärase näitusega

Aprillis tähistab Tartu ülikooli kunstimuuseum oma 210. sünnipäeva, ent huvitavaid näitusi ja võistlusi jagub veel mitmeteks kuudeks.

Merilyn Merisalu
merilyn.merisalu@ut.ee

Sünnipäeva-aasta tähistamist alustab TÕ kunstimuuseum juba 5. aprillil, kui kell 16 avatakse kol-lases saalis näitus «Muuseumis on...?!». Tegemist on näitusega, millel pole ühtegi kindlat kuraa-torit, kõik muuseumitöötajad on ekspositsiooni valinud muuseumi kogudest oma lemmiku.

Muuseumi koguhoidja Jaanika Andersoni sõnul seisab muu-seumitöötaja ajastust hoolimata tihti valiku ees, mida külastajatele näidata, kuidas seda tõlgenda-da, eksponeerida, säilitada ja kaitsta. Juba muuseumi esimesed direktorid pidid otsustama, mida vastloodud muuseumi kogusse osta või milliste antiikskulptuuri-de valandeid tellida.

«See näitus laseb piiluda muuseumitöötaja hingeellu, sest siia on valitud tööd, mis meile endile väga meeldivad. Ühtlasi on see võimalus näidata külastajatele neid objekte, mis muidu ootaksid veel kaua järjekorras, et näituse-saali pääseda,» ütles Anderson.

Kuna muuseumi kollektiiv on üsna väike ja igal töötajal on voli näitusele tuua üks objekt, siis ei soovi muuseum enne näituse avamist eksponaatidelt saladuska-tet kergitada. Näituse koostamisse on kaasatud nii peavarahoidja, koguhoidjad, restauraatorid, kunstnikud kui ka giid.

Avamise raames kuulutatakse

Kunstimuuseumi sünnipäevanäituse «Muuseumis on...?!» eksponaatidelt kergitatakse saladuskate avamisel.

Foto: Uku Peterson

se välja ka kuni 5. maini kestev joonistusvõistlus «Muuseumis on...?!», kuhu on oodatud joonistused muuseumiskäikudest, muuseumidega seotud mälestus-test ja elamustest. Oodatud on ka hoopis loomingulised joonistu-sed autori enda jaoks huvitavast muuseumist.

«Tahame pöörata tähelepanu muuseumile kui mäluasutusele, mis kannab endas nii museaale kui ka inimesi, kes tõlgendavad ja eks-poneerivad neid külastajate jaoks. Joonistusvõistlusega saame näha, kuidas muuseumid paistavad väl-jast vaatajale ja meie näitus näitab, kuidas muuseum paistab seespool olijatele,» täpsustas Anderson.

Tähistamine jätkub 6. aprillil perepäevaga, mil muuseum on avatud kell 11–15. Külastajatele pakutakse sünnipäevakringlit, toimuvad ekskursioonid muuseu-mis, ning saab mängida antiikajal

levinud mitmesugustest käepä-rastest vahenditest valmistatud lauamänge.

Maikuu saab joonistusvõist-luse parimaid töid näha nii TÕ kunstimuuseumis kui ka Tasku kaubanduskeskuses. Suveks tuuakse Tartusse Mare Vindi joonistused läbi kunstniku viie aastakümne, augusti lõpus ja sep-tembris saab aga vaadata draama-festivali kostüümide väljapanekut.

Sünnipäeva-aasta võtab kunsti-muuseum kokku oktoobris suure näitusega kogumise ajaloost. «Tahame rõhutada muuseumi järjepidevust ja elujõudu, kuivõrd 19. sajandil kavandatud antiikkul-tuuri ning vanagraafika teerajad on jätkuvalt TÕ kunstimuuseu-mis tähtsad. Oktoobris avatava näitusega kaasnevad põnevad loengud kõigile huvilistele ja programmid kooliõpilastele,» lubas Anderson. ☺

TÕ sihtasutuse uus koduleht

Märtsis uuenes Tartu ülikooli sihtasutuse koduleht nii välisuselt kui ka funktsionaalsuselt: nüüd on stipendiumi taotlejatel mugavam nõutud dokumente täita ja siht-asutusele saata. Uuenenud veebis on esilehel kuus rubriiki vald-kondlike stipendiumitega, eraldi rubriik on stipendiumite jaoks, millele saavad kandideerida kõik üliõpilased sõltumata erialast. Iga rubriigi all on nähtaval konkursid, mille tähtajad on saabumas jooks-val semestril.

Taotlemise teeb mugavamaks võimalus laadida taotlusvorm oma arvutisse ja lisada pärast täitmist veebi. Samuti on võima-lik laadida taotluse juurde kõik lisadokumendid. Vajaduse korral saab lisada kaks soovituskirja varasema ühe asemel. Kui taotlus on kinnitatud, saavad soovijate-na nimetatud isikud automaatselt palve soovituskirja kirjutamiseks. Erinevalt varasemast on soovita-jaks märgitud nüüd võimalik anda sihtasutusele kohe teada, kui ta ei soovi mingil põhjusel seda teha.

Uus koduleht muudab ka sti-pendiume hindavate komisjonide töö mugavamaks: liikmed saavad ühtse tabeli, kus kõigi taotlejate dokumendid on internetilinkide-ga juurde lisatud.

Sihtasutuse juhatuse liikme Ruth Kotsari sõnul on sihtasutus viimasel aastal tegelenud väikeste fondide koondamisega suurema-teks. Seda ettevõtmist toetab ka uus veeb. Nimelt on iga konkursi juures näha, millised fondid on konkreetse stipendiumi väljaand-misega seotud.

Uus koduleht: sihtasutus.ut.ee.

Foto: Andres Tennus

Muuseumi fuajeest leiti keskaegne hauakast

Tartu ülikooli ajaloo muuseu-mi fuajee remondi käigus leiti ajalooline ja suure arheoloogilise väärtusega keskaegne hauakast. Toomkirikust pärit üksi asetsev hauakast viitab väärika isiku matusepaigale.

TÕ arheoloogia vanemteadur Heiki Valk ütles, et sedavõrd tervena säilinud keskaegset haua-kasti pole toomkirikust varem leitud. Tellistest laotud umbes 0,8x2 meetri suuruse hauakasti sügavam osa on säilinud tervena. Valgu hinnangul on omaette kü-simus telliste kvaliteedis. «Osad tellised on väga korralikud, teised aga kehvasti põletatud. Ilmselt on hauakambri ehitamisel kasutatud ka praaktoodangut,» sõnas Valk.

Arheoloogi sõnul piirdub väljakaevamine praegu umbes viie ruutmeetri suuruse pinnaga. Hauakast on üksik ega moodusta osa suuremast hauakambrite süs-teemist, nii nagu see oli näiteks

Jaani kirikus. Sellist uusaegsete hauakambrite kõrge nagu Jaani kirikus, kiriku aja lõppemisega keskaegsesse toomkirikusse tekkida ei jõudnud. Ilmselt olidki Toomkirikus vaid üksikud, eriti tähtsatele tegelastele kuuluvad hauakastid.

Järgmiseks sammuks on augu seinte kindlustamine ning haua-kasti seest tühjaks kaevamine. «Hauakasti sisu on Liivi sõjas vene sõjaväe poolt segi keeratud. Suure tõenäosusega tervet skeletti sealt välja ei tule, aga alati võib olla võimalus, et mõni kasti sisu või põhi jäi rüüstamata,» rääkis ülikooli arheoloogia kabineti tehnik Martin Malve.

TÕ ajaloo muuseumi direktor Mariann Raisma lubas eri vald-konna spetsialistidega analüüsida, kas ja kuidas nelja-viie sajandi vanust hauakasti kõigile nähtavalt eksponeerida või on võimalik seda säilitada pigem maapõues.

Paabelis avati Montanelli mälestustahvel

11. märtsil avati TÜ filosoofiateaduskonna Paabeli fua-
jees mälestustahvel Itaalia ajakirjanikule Indro Monta-
nellile. Montanelli oli Tartu ülikooliga seotud enne teist
maailmasõda, kui ta õpetas aasta jooksul alates 1937.
aasta septembrist Tartu ülikoolis itaalia keelt ja kultuuri.
Lektorina tõi ta üliõpilasteni peale keeleteadmiste ka
teadmisi oma maa iidsest arhitektuurist.
Montanelli alustas karjääri vabakutselise ajakirjanikuna
Paris Soir' ja United Press Agency juures. Eestisse saadeti
ajakirjanik pärast fašistliku režiimi arvates Hispaania
kodusõjast ebasobivate artiklite kirjutamist. Montanelli on
kirjutanud ligi 60 raamatut ning teinud mitmeid auhindu
pälvinud filmi «Rovere kindral».
Tahvli avamisel osalesid teiste hulgas ka Itaalia suur-
saadik Eestis Marco Clemente ja Montanelli kodulinna
Fucecchio linnapea Claudio Toni (pildil).

Fotod: 2x Andres Tennus

Majandusteaduskond ootab vilistlasi

20. aprillil ootab TÜ majan-
dusteaduskond oma vilistlasi
kokkutulekule, mis algab kell 11
ülikooli peahoone aulas konve-
rentsi ja diskussiooniga «Inimene
ja majandus. Eesti tee». Tervitus-
sõnad ütlevad dekaan, professor
Maaja Vadi, professor Jüri Sepp,
vilistlane ja sotsioloog Juhan Ki-
virähk ning vilistlane ja praegune

sotsiaalminister Taavi Rõivas.

Diskussioonis osalevad teiste
hulgas Taavi Rõivas, Annely
Akkermann ja Ester Tuiksoo. Dis-
kussiooni juhib majandusteooria
vanemteadur Ott-Siim Toomet.

Pärastlõunal jätkub vilistlas-
päev TÜ senati ruumis vilist-
lasühingu Hermes aruande-va-
limiskoosolekuga, mille järel on

vilistlased oodatud majandustea-
duskonna majja Oeconomicumi
(Narva mnt 4), lisaks korralda-
takse huvilistele ekskursioon
Narva mnt 27 ühiselamusse ja
endisesse õppehoonesse Nooru-
se 9.

Õhtu kulmineerub peoga
Dorpati keskuses, kuhu tuleb
huvilistel lunastada pääse.

Tudengid tegid ÕIS-i nutikaks

Tartu ülikooli tudengid on teinud
võimalikuks Eesti suurima õp-
peinfosüsteemi ÕIS kasutamise
Androidi platvormidel. Tuden-
gisõbralikus kasutajaliideses
näeb üliõpilane muu hulgas oma
tunniplaani, saab teha märkmeid
ja saata õppejõule kirju.

TÜ arvutiteaduse instituudi tu-
dengid valmistasid tarkvaraprojek-
ti praktika raames iOS-i (iPhone/
iPad/iPod) ja Androidi platvor-
mile rakenduse, millega saab õp-
peinfosüsteemi kasutada telefoni

vahendusel. Android-rakenduse
esialgne versioon on saadaval
Google Play rakendustepoes, iOS-
rakendus on valmimisel.

«Tarkvaraprojekti aines
teevad tudengitiimid rühmatöö-
na esimesi päris rakendusi päris
tellijatele. Kui tellijaga koostöös
lahendatakse huvitavaid ülesan-
deid, motiveerib see tudengeid
parema tulemuse nimel veel
enam pingutama,» ütles arvuti-
teaduse instituudi juhataja Jaak
Vilo.

TÜ mobiilses õppeinfosüste-
mis saab tudeng vaadata tunni-
plaani nii nädala kui ka päeva kau-
pa, peita tunniplaanis valikuliselt
tunde, vaadata järgmise tunni
jäänud aega, lugeda täpsemaid ai-
nekirjeldusi, saata õppejõududele
e-kirju, teha märkmeid, kasutada
kaarti ja navigatsiooni õppehoo-
nete leidmisel ning kuvada kõiki
TÜ õppehooneid ühel kaardil.

Rakenduse autorid on Marko
Tiidla, Priit Tiidla, Roland Roose
ja Andres Nirk.

Hullu teadlase kabinet avab ukse

1. mail kell 12 avab TÜ ajaloo
muuseumi viiendal korrusel uk-
sed Hullu Teadlase kabinet.

Sel puhul toimub TÜ ajaloo
muuseumis ning Toome vareme-
te vahel tasuta perepäev, kus põ-
nevat tegevust jagub nii suurtele
kui ka väikestele.

Nautida saab kontserti, osa
võtta erisugustest töötubadest,
sõita suurte mullide sees ja teha
veel palju muud.

Hullu Teadlase kabinet on
lõbus interaktiivne ruum, kus
lapsed ja ka täiskasvanud saavad
kuulata, vaadata, puudutada, uu-
rida ja avastada. Hullu Teadlase
kabinetis toimetavad tavaliselt
tema tublid assistendid, kuid
suurematel üritustel on Hull
Teadlane ka ise kohal.

Kabinetis saab pidada ka
sünnipäevi ning tellida kooli-
programme ilma, teaduse, optika
ja mehhaanika teemadel.

Hullu Teadlase kabinet on
avatud muuseumi lahtiolekuae-
gadel kolmapäevast pühapäevani
kell 11–17.

Illustratsioon: Tü ajaloo muuseum

Ministri tänukiri professor Vello Pettaile

1. märtsil tunnustati haridus- ja teadusministeeriumis TÜ võrdleva poliitika professorit Vello Pettaid (vasakul) ministri tänukirjaga seoses Eesti eesistumise lõppemisega EUI (European University Institute) nõukogus ning Eesti Vabariigi 95. aastapäevaga. Professor Pettai oli märtsist 2012–2013 EUI nõukogu esimees ning täitis silmapaistvalt hästi nõukogu esimehe ülesandeid. Vello Pettai tööd tõid esile ka teiste riikide delegatsioonid ning EUI administratiiv- ja akadeemilise kogukonna esindajad. Eesti eesistumise ajale sattunud EUI juhtimiskriis lahendati tulemuslikult nii sobiva ajutise rektori kui ka uue rektori valimise ja ametisse nimetamisega. EUI peamine tegevus on doktoriõpe neljas teaduskonnas (ajalugu, politoloogia ja sotsiaalteadused, majandus ning õigus).

Foto: Andres Tennus

Lisafinantseering külalisõppejõududele

Tartu ülikool pakub nüüdsest lisafinantseeringut külalisõppejõudude visiitideks Tartu ülikooli ning Eesti õppejõudude loengute korraldamiseks välisülikoolides.

Programmi DoRa tegevuse 2 alategevused rahastavad õppejõudude akadeemilist rännet 50 protsendi ulatuses, puudujääva osa kompenseerimiseks otsustas TÜ õppeprorektor pakkuda lisatoetust.

Õppeprorektor Martin Halliku sõnul toetab õppejõudude mobiilsuse suurendamine ülikooli eesmärgi rahvusvahelise suunal ning kõrghariduse kvaliteedi tagamisel. «Tegemist

on suurepärase võimalusega kutsuda meile külalislektoreid ning minna välismaa ülikoolidesse loenguid pidama või neid ette valmistama,» lisas Hallik ja innustas ülikooli õppejõude ja akadeemilisi üksusi seda toetusvõimalust kasutama.

Külalisõppejõudude lühiajalised visiidid (1–10 kuud) eeldavad loenguid, seminare või praktikume Tartu ülikoolis. DoRa programmi toetus katab õppejõudude töötasu, sõidukulu, ning viisa ja elamisloaga seotud kulud.

TÜ õppejõudude lühiajaline enesetäiendamine välismaal 1–6

kuu jooksul tähendab DoRa programmi kontekstis õppetöö tegemist väliskõrgkoolis või Tartu ülikoolis korraldatava õppetöö ettevalmistamist. Sel juhul kaetakse sõidukulu. Majutuskulu ei kaeta, kuid TÜ õppejõududel säilib sel perioodil TÜ töötasu.

Ülikooli toetuse taotlemiseks tuleb koos nõuetekohaselt vormistatud DoRa taotlusega esitada õppeprorektor Martin Halliku nimele vabas vormis taotlus soovitud toetuse suuruse kohta, mis on kinnitatud struktuuriüksuse juhi allkirjaga. Taotlusi hinnatakse jooksvalt.

Näitus Eestist kui kosmoseriigist

11. aprillil avatakse TÜ ajaloo muuseumis näitus «Eesti jälg kosmoses – kosmose jälg Eestis», mille keskne teema on Eesti kui kosmoseriik.

Merilyn Merisalu
merilyn.merisalu@ut.ee

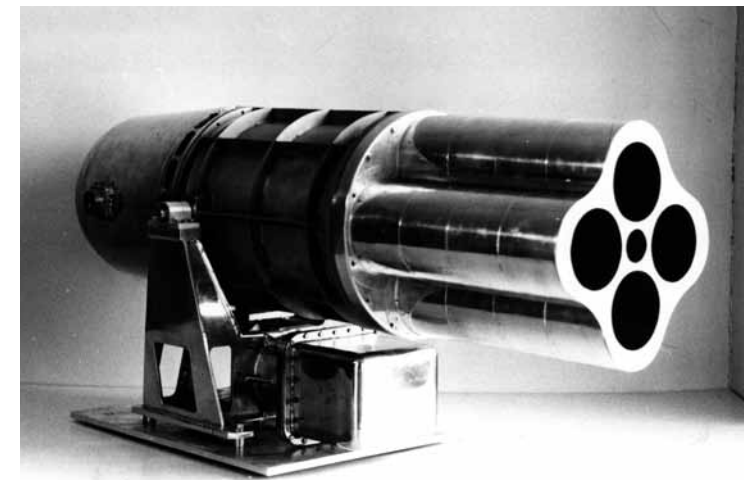
Näitus annab aimu sellest, kuidas ja missugust rolli on meie elus mänginud kosmosevõidujooks ja kosmosetehnika areng.

Näituse projektijuht, tähetorni juhataja Viljar Valder ütles, et mõtted kosmoseteemalise näituse ettevalmistamiseks olid olemas juba ammu. «Seoses tudengisatelliidi EstCube-1 läheneva stardiga tundus hea ja vajalik vaadata, mida siis Eestis õigupoolest varem on kosmosevallas tehtud ja mida tehakse praegu,» rääkis Valder.

Kosmosenäituse projekt valmib koostöös Tallinna tehnikaülikooli muuseumiga, kes samuti valmistab sama pealkirja all ette kosmosenäituse. Näitustel käsitletavat teemat on pisut erinevad, teineteist täiendavad ning lähtuvad eesmärgist teadvustada kosmosetehnika olulist rolli meie igapäevaelus ning tõsta esile Eesti panust kosmoseuuringutesse ja seotust eri kosmoseprojektidega.

Kahe näituse kokkupuutepunktiks on Eesti kui kosmoseriik ning iseseisva Eesti esimene satelliit EstCube-1. Tartu näitus vaatab, mida on tehtud minevikus, täpsemalt nõukogude ajal, ja kuidas on jõutud tänaste saavutusteni, samuti tutvustatakse kosmosega seotud projekte Tartu ülikoolis.

Tallinna näitus tutvustab olevikku ja tulevikuvisionööre. Nende keskmes on satelliitide ja teiste kosmosetehnoloogiate

Teleradiomeeter FAZA.

Foto: TÜ ajaloo muuseum

tutvustust ning nende rakendused meie igapäevaelus. Tutvustatakse kosmosetehnoloogia valdkondi, milles Eesti ettevõtte tegutsevad või omavad arenevõimet.

«Kahes linnas asuvate näituste vahel loodav vahetu kontakt, n-ö põkkumine, näitab tänapäeva tehnoloogia võimalusi ning realiseerib mitmete kosmosevisionääride tulevikuunistused. Soovime suurendada kahe muuseumi, kahe ülikooli ja kahe linna kontakte ning ärgitada külastajaid väisama mõlemat muuseumi lootuses, et see suurendab mõistmist ja suhtlust kahe Eesti suurema linna ja ülikooli vahel,» seletas Valder.

Kosmosenäitus on sisult unikaalne, sest kunagi varem pole Eesti teadlaste, inseneride ja ettevõtete panust kosmoseuuringutesse nii süsteemselt ja süvitsi uuritud ning terviklikult eksponeeritud. Näitusel on võimalik oma silmaga näha näiteks

täiskomplekti Eestis ehitatud kosmosemasinatest, sealhulgas maailma esimest orbitaalset astronoomiaobservatooriumi Metsvint. Samuti on esindatud satelliidi EstCube-1 esimene mudel ning sidekeskuse kaudu on link EstCube-1-ga.

Algkoolilaste jaoks teeb näituse eriliseks spetsiaalselt neile koostatud tekst ja pildimaterjal, koomiksid on joonistanud Alar Pikkorainen. Naljakamaid kosmose ning kosmonautidega seotud fakte tutvustavad Alar Pikkorainen «Kosmosemu-tid». Näituse raames on kavas ka mitmed loengud, filmiõhtud, meisterdamistoad, lauamängupühapäevad ja kohtumised ulmekirjanikega.

Tallinna tehnikaülikooli muuseum avab oma näituse mai keskel. Näitus Tartu ülikooli ajaloo muuseumis jääb avatuks kuni 29. veebruarini 2014.

TÜ korjas pooled e-kursuse kvaliteedimärkidest

e-Õppe arenduskeskuse välja kuulutatud e-kursuste kvaliteedimärgi taotlusvooru laekus tänavu Eesti ülikoolide konsortsiumilt 33 kursust. TÜ esitatud 20 kandidaadi seast otsustati kvaliteedimärk välja anda 16 e-kursusele. Neist tervelt seitse kandideerivad tiitlile «Aasta e-kursus 2013».

Ettevõtmist vedava e-õppe arenduskeskuse projektijuht Marit Dremljuga-Telk ütles, et Tartu ülikool on olnud juba aastaid taotlusvoorus kõige edukam. «See on tunnustus kursusi loovatele õppejõududele ja õpetajatele ning hea võimalus hinnangu saamiseks,» lausus Dremljuga-Telk.

Tagasisidet peab oluliseks ka TÜ elukestva õppe keskuse haridustehnoloogiakeskuse juhataja Lehti Pilt, kes osales tänavu taotlusvoorus kahe e-kursusega. Mõlemad hinnati kvaliteedimärgi vääriliseks ja jõudsid ka aasta e-kursuse nominentide hulka. Pilt lausus, et kvaliteedimärgi saamine võib aidata näiteks e-täiendusõppekursuse turunda-

mise juures. «Samuti on see hea võimalus näidata tööandjale, et kursuse looja teeb head õpetööd,» rääkis Pilt. Arvestatakse ju e-õppe kasutamist TÜ-s ka soodustava tegurina ametisse tagasisivimisel.

Seda, et e-kursuste koostajad ja tegijad ei pea tingimata olema õppejõud, tõestab asjaolu, et taotlusvoorus osales edukalt kaks TÜ raamatukogu koostatud kursust. Tunnustuse pälvisid Vilve Seileri ja Kärt Miili koostatud «Sissejuhatus erialainfootsingusse» (kus juhendajana osalevad kõik raamatukogu referendid) ning «Euroopa Liidu ametlik dokumentatsioon ja andmebaasid,» mille pani kokku Ruth Tammeorg.

TÜ raamatukogu erialainfotallituse referenti Vilve Seilerit motiveeris kvaliteedimärgi taotlema eelkõige soov saada ekspertidelt tagasisidet. Miili ja Seileri loodud e-kursuse eesmärk on arendada doktorantide teadmisi ja oskusi leida ja hallata erialast informatsiooni elektroonilises

keskkonnas. «Selle läbinud doktorandid tunnevad kõiki oma eriala olulisemaid andmebaase ja oskavad neis efektiivselt otsida, et leida dissertatsiooni kirjutamiseks vajalikke teadusartikleid,» ütles Seiler. Kursuse käigus õpitakse kasutama ka viidete haldamise ja bibliograafia koostamise programme RefWorks ja EndNote Web, mis on referendi sõnul saanud doktorantidelt väga positiivse tagasiside.

e-Kursuse kvaliteedimärkide väljaandmine algas 2008. aastal ja tänaseks on märgi pälvinud 131 kursust, mille hulgas on 50 TÜ-s loodud e-kursust. Ülikoolile oli eriti edukas 2012. aasta, kui kõik kümme kvaliteedimärgi taotlenud kursust tunnustati ka selle vääriliseks. Kolmel korral ehk aastatel 2009–2011 on aasta e-kursuse tiitel tulnud Tartu ülikooli. E-kursuse kvaliteedimärgi tunnustused, tänukirjad ning aasta parima e-kursusega kaasnev 2000 euro suurune stipendium antakse üle seminaril «Võrgustik võrgutab» 25. aprillil.

TÜ spordiklubi asutas stipendiumi

Spordistipendiumi eesmärk on aidata TÜ tippspordlastest üliõpilastel omandada ülikoolis rakenduskõrg-, bakalaureuse- või magistriharidust. «Et sportlik esmakursuslane saaks jätkata nii oma sportlaseteed kui ka saada ülikoolist hea hariduse,» täpsustas TÜ akadeemilise spordiklubi stipendiumikomisjoni liige Harry Lemberg.

Õppeaasta alguses annab

spordiklubi välja kuni viis stipendiumit silmapaistvaid õppetulemusi näidanud alla 23-aastastele esmakursuslastest noorsportlastele, kes esindavad võistlustegevuses Tartu ülikooli akadeemilist spordiklubi.

Stipendiumi suurus üheks õppeaastaks on 2000 eurot, stipendiumi makstakse nominaalse õppeaja vältel ja kuni ühel pikendusaastal. Spordistipendiaa-

di sportlike tulemuste arengut hinnatakse üks kord aastas enne uue stipendiumiperioodi algust.

Stipendiumile saab kandideerida TÜ akadeemilises spordiklubis saavutusspordi tasemel arendavatel spordialadel. Taotlemiseks tuleb hiljemalt nädal enne akadeemilise õppeaasta algust esitada spordiklubi juhatajale vormikohane taotlus koos spordialaliidu kinnitusega.

Foto: Andres Tennus

Uue füüsikahoone sarikapidu

27. märtsil said huvilised osa Tartu ülikooli füüsika instituudi uue õppe- ja teadushoone sari-kapeost, hoone peaks valmima 2014. aasta aprillis.

TÜ teadusprorektori, endise füüsika instituudi direktori Marco Kirmi sõnul avab uus hoone tänapäevased võimalused teha Tartu ülikoolis uuringuid füüsika,

materjaliteaduse ja nanotehnoloogia vallas. «Moodsad õpperuumid ja teaduslaborid katavad nii üliõpilaste kui ka ettevõtjate vajadused Eestist ja kaugemalt,» lisas ta.

Füüsikahoone valmib Tartus Viljandi mnt 42 krundile TÜ Maarjamõisa tehnoloogialinnakus. Hoone pindala on ligi

13 000 ruutmeetrit.

Füüsikahoone ehitus läheb maksma 17 miljonit eurot, millest ligi 85% katab SA Archimedes Euroopa Liidu vahenditest. Maja ehitab Astlanda Ehituse OÜ, arhitektuurse osa on projekteerinud arhitektid Ott Kadarik ja Mihkel Tüür (Kadarik Tüür Arhitektid OÜ).

Noormad tunnustati kui X-faktoriga teadlast

TÜ loodusteaduskonna õppeprodekaan ja tudengisatelliidi projekti eestvedaja, füüsik Mart Noorma sai Eesti teadusajakirjanike seltsi Ökuli auhinna.

«Ökuli auhinnaga tänab selts teadlasi, kes on ajakirjandusega suhtlemisel näidanud üles aktiivsust ja koostöövaimu,» ütles žürii esimees Priit Ennet. «Mart Noorma puhul tõi žürii esile, et

oma arvukate tegemiste juures väärtustab ta meedia olulist rolli hoiakute kujundamisel.»

Mart Noorma on populaarse noorte teadlaste võistlussaate «Rakett 69» kohtunikuna korduvalt rõhutanud, et peale nutikuse, teadmiste ja meeskonnatöö oskuse peab noorel teadusel superstaariks saamiseks olema ka X-faktor. Auhinnažürii leidis, et

Mart Noormal endal on see inimesi innustav X-faktor kindlasti olemas.

Auhinnažüriisse kuulusid Priit Ennet, Kärt Jänes-Kapp, Arko Olesk, Indrek Rohtmets, Rein Einasto ja Helen Arusoo.

Eesti teadusajakirjanike selts andis Ökuli välja teist korda. Esimene laureaat oli vulkanoloog ja seismoloog Heidi Soosalu.

Ülikooli esimesest inauguratsiooniloengust

INAUGURATSIOON

TÜ klassikalise filoloogia professor
Kristi Viiding
23. aprill kell 16.15
TÜ peahoone aula

Klassikalise filoloogia professor Kristi Viiding peab loengu teemal «Millal peeti ja millest räägib Tartu ülikooli esimene inauguratsiooniloeng?».

Kuigi Tartu jääb Eesti- ja Liivimaa varauusaegses ladina-keelses elitaarkultuuris kirjan-
duslikult kõrgväärtuslike tekstide hulgalt ja autorite nimekuselt Riia selja taha, kandus just Tartu ülikooli, tollal Academia Gustaviana tegutsemise avakümnen-
dil (1632–1642) regionaalse humanismi keskus Tartusse. Tartu akadeemia ja õuekohtu ümber koondunud loomingulises kõrgeas ja initsiatiivikate ideede-
ga haritlaskooslus (Fr. Menius, G. Mancelius, G. Stiernhielm jt) tõusis ortodoksse luterlusele keskenduva Riia varjust ise do-
mineerima. Vajaduses kinnitada oma vastavust rahvusvahelise *res publica litteraria* nõuetele võtsid Tartu humanistikud haritlased

lühikese ajaga kasutusele laialdase humanistikule kultuurile iseloomuliku žanride spektri, väljudes oma püüdluste absoluutsuses kohati akadeemilise väärikuse piiridestki.

Sel taustal on ootuspärane, et juba akadeemia tegutsemise viiendal aastal (1636) peeti Tartu akadeemias esimene inauguratsiooniloeng. Professor Laurentius Ludenius ladinakeelse värsivormis kõne konteksti ja teemade analüüs 377 aastat hiljem on sügav tänuavaldus oma *alma mater*-ile ja väike panus võimaliku tulevase koguteose «400 aastat inauguratsiooniloenguid Tartu ülikoolis» algatamiseks ja loomiseks.

Professor Kristi Viiding lõpetas 1995. aastal Tartu ülikooli eesti keele, kirjanduse ning ladina keele ja Rooma kirjanduse erialal. Pärast õpinguid Tartu ja Fribourgi ülikoolis kaitses ta 1997. aastal *cum laude* magistriväitekirja. 2002. aastal järgnes Tartus doktoreerumine teemal «Die Dichtung neulateinischer Propemptica an der Academia Gustaviana (Dorpatensis) in den Jahren 1632–1656».

Alates 1996. aastast on ta töötanud Tartu ülikooli klassikalise filoloogia osakonnas assistendi, lektori, dotsendi ja vanemteaduri-
na, 2012. aastal valiti ta klassika-
lise filoloogia professoriks. 2007. aastal pälvis Kristi Viidingu juhi-
tud uurimisrühm Eesti Kultuur-
kapitali kirjanduse sihtkapitali

peapreemia. 2009. aastal pidas ta plenaarettekande erialase maailmaorganisatsiooni International Association of Neo-Latin Studies kongressil Uppsalas, 2009–2012 oli sama organisatsiooni nominatsioonikomitee liige. Professor Kristi Viidingu peamised uurimissuunad on antiikkirjanduse, -keelte ja -kultuuri roll ja mõju Eesti kultuuriruumis ning humanistik kirjandustraditsioon 17. sajandil Läänemere regioonis.

Foto: Andres Tennus

Kuidas ma ülikooli aulast Tootsi leidsin

Arvo Kruusement

TÜ Rahvusmõtte laureaat (2012),
stsenarist, näitleja, filmilavastaja

Täna Tartu ülikooli Rahvusmõtte komisjoni kõrge auhinna eest, olen selle üle väga rõõmus. Seoses sellega tahan hea sõnaga meenutada armastatud rahvakirjanikku Oskar Lutsu.

Sada aastat on Eesti filmi ajalugu. Sada aastat on ka «Kevade» ilmunisest, mille autor oma kulu ja kirjadega lugeja ette tõi. Kõigepealt tuli lugejamenu, siis menutükk teatrites. Meie panime ta pildikeelde ja «Kevadest» on saanud sajandi rahvafilm. Juba kaks aastat pärast filmi valmimist oli «Kevadest» tehtud 1672 koopi-
piat. Kui palju hiljem on tehtud, kes seda teab!

Nii läks film laia maailma ja tema kaudu on paljud rahvad pisutki osa saanud Eesti rahvuskultuurist. «Kevade» filmi valmimisel oli aga murepäev, kus lahenduse saabumisel oli roll ka Tartu ülikooli aulal.

Oli aasta 1969. Kevadtalvised filmivõtted Palamusel olid tehtud. Maikuus sõitis kogu filmigrupp Tallinna, sest ees ootas kuuajaline ettevalmistusperiood paviljoni-
võteteks. Lapsed, kes filmimise kõrvalt käisid Palamuse koolis, läksid kodukooli tagasi.

Ühel päeval teatas mulle kooli direktor, kus õppis Tootsi osatäit-
ja, et too olevat ilma igasuguse põhjuse-
ta noorem koolivenda eriti jõhkral kombel peksnud. Päe-

Foto: Andres Tennus

vapealt võtsin ta osa pealt maha. Tuli leida uus Toots. Pikkade otsingute tulemusena õnnestus leida Haapsalu lähedalt Taeblast sobiv kandidaat. Valmistasime filmiprooviks «Sahvri stseeni» ja tulemus oli üle ootuste hea.

Aga kui saabus esimene võttepäev, ütles äsjaleitud nooruk osast ära, sest pidavat minema kolhoosi karjaseks, et teenida talveks raha. Mina vastu, et maksame sulle ju palju rohkem, kui karjas käies saad. «Ei, ma ikka ei saa – mul on kodus kolm rebasepoega. Jahimehed lasid emarebase maha ja nad on minu kasvatada, võtan nad karja kaasa.»

Poiss vaatas mulle oma suurte silmadega nii paluvalt otsa ja ma mõistsin – vastu tahtmist ei tule siit midagi välja. Jälle Tootsist ilma, aga aeg läheb.

Viimases hädas helistasin juubelilaulupeo komisjoni, sest oli sada aastat Tartu esimesest laulupeost. Küsisin, kus on kõige rohkem

poistekoore. Tartus, oli vastus. Järgmisel päeval pidi ülikooli aulas toimuma poistekooride võistulaulmine. Kui Tallinnfilmi direktorilt autot küsisin, ütles ta: «Sõida. Aga kui Tartust ilma Tootsita tagasi tul-
led, pean filmitootmise sulgema.»

Olin varakult kohal. Sõelusin poisteridade vahel ülikooli ees ja esimesel korrusel. Üks koori saat-
jatest küsis minult: «Kas otsite kedagi?». Mina: «Jah.» «Keda?» «Joosep Tootsi!»

Ülikooli aulas esines koor koori järel. Päev kiskus juba õhtusse, aga minu kõrvus kumisesid direktori sõnad: «Kui sa ilma Tootsita Tartust tagasi tul-
led, siis ...»

Tuli viimane koor Uno Järvela juhatusel. Koor rivistus üles, dirigent andis hääled kätte ja siis äkki jooksis uksest sisse hilinenud kooripoiss. See oli Aare Laanemets.

Ei saa ma Lutsust ja «Kevadest» üle ega ümber. Ei saa Eesti kirjanikudki. Mati Unt viskas Oskar Lutsuga lutsu ja Andrus Kivirähkil oli kevadine Luts! Meie rahvakirjanik on nii heldelt and-
nud – kas ei võiks temagi pronksi valatuna istuda Toomemäe nõlval ja vaadata rändavaid pilvi?

Soovin edu ja õnne Tartu ülikooli perele! Aitäh!

*TÜ Rahvusmõtte laureaat ei saanud mullu rahvusülikooli aastapäeva-
val osaleda, auhinna vastuvõtmisel oleks ta ette kandnud just sellise kõne.*

Ühtlasi soovib Tartu ülikool Arvo Kruusemendile õnne ja tervist 85. sünnipäevaks, mis on 20. aprillil.

Foto: Andres Tennus

Hele Everaus – teadlane, arst, õpetaja, juht, frankofiil ja kokk

Tänavu möödub 20 aastast esimesest Eestis tehtud luuüdi siirdamisest, mille tegijat tunnustas Euroopa vere ja luuüdi siirdamise ühendus hiljuti elutööpreemiaga. See tegija on professor Hele Everaus, kelle jaoks aasta algas veel ühe juubeliga – 60. sünnipäevaga.

Sigrid Rajalo
sigrid.rajal@ut.ee

Oma vestluspartnerit, ja ilmselt sama uurivalt ka oma patsiente, terava pilguga jälgiv hematoloogia-onkoloogia professor ja samanimelise kliiniku juhataja koostab praegu sarnaselt paljude teiste Eesti teadlastega institutsionaalse uurimistoetuse taotlust, mis käsitleb vereloome tüvirakkude transplantatsiooni. 20 aastaga on professor Everausil kogunenud suur kogemuspagas. Kui näiteks algusaastatel tehti 1–2 luuüdi siirdamist aastas, siis nüüd 20–25.

Kahekümne aastaga on professor välja õpetanud terve koolkonna arstiteadlasi ja jõudsalt on arenenud erialane tehnika, mis on andnud teaduse arengule veelgi suurema hoo. Ent palju on veel avastamata. «Arusaamad vereloome tüvirakkudest ja nende mõjutamisest ei ole sugugi lõpuni lahti dešifreeritud,» selgitab professor. «Pool teadlaskonnast arvab tänapäeval, et põhjus, miks ei osata veel vähki nii hästi ravida, kui me seda tahaksime, peitub selles, et kasvaja on samuti oma

tüviraku populatsioon.» Kogu häda seisneb niisiis selles, et kui suurema osa vähihaige inimese kasvaja tüvirakud võivad organismi alles jääda ning seetõttu tuleb haigus peagi tagasi. Everaus ja tema kolleegid soovivad aga uurida, kas on võimalik mõjutada kasvaja tüvirakke nii, et seda teadmist saaks kasutada kasvaja haiguste tõhusamas ravis.

PERSONAALNE LÄHENEMINE

Vereloome tüvirakud on ühed vähestest tüvirakkudest, millega arstiteadlased saavad tänapäeval tööd teha. Palju on räägitud embrüonaalsetest rakkudest, ent nende kasutamisega seondub palju eetilisi küsimusi.

Aeg-ajalt mõtleb professor tagasi 20 aasta tagusesse aega, mil praegu vähiravis sageli kasutatav luuüdi siirdamine oli Eestis väga vaevaline peamiselt aparatuuri, meetodite ja teadmiste puuduse tõttu. Omajagu aega kulus tal kolleegide ja õdede väljaõpetamisele. «Praegu on suurepärased võimalused teha kõikisugu asju, kui on vaid tahtmist.»

Everausil enesel jagub tahtmist teadusega tegeleda küllaga, ent sealjuures peab ta oma tõeliseks kohuseks praktiseerida tegevarsina. Kaks korda nädalas võtab ta vastu verehaigustega patsiente. Üle nädala aga saavad tema juurde tulla inimesed, kel on risk haigestuda pärilikku vähki. See tähendab inimesi, kelle suguvõsas on esinenud kasvajaid ning kes seetõttu soovivad arstilt selgitusi ja eri testide tegemist, millega saab pärilikku vähki võimalikult vara avastada. «Me saame inimese ära kuulata ja teha geneetilisi teste ning vaadata, kas on olemas haigusrisk.» Siin on tehnika areng professorile appi tulnud, sest tänapäeval on võimalik haigusriske määrata DNA-testidega.

DNA-testidega seostub personaalne meditsiin. Kuigi Everausi sõnul on patsiendi ja arsti suhe olnud alati personaalne, on tehnika areng personaalsusele lisanud uue mõõtme, nimelt võimaluse mõtestada iga patsiendi haigust paremini, personaalselt. «Sama kasvaja käitub igal inimesel omamoodi ja siin tulevad appi parameetrid, mida saab vaadata geeni tasemel.»

Personaalset lähenemist arsti-teaduses on hakatud rõhutama ka seetõttu, et vähendada meditsiini kulukust. Meditsiin on niigi kulukas, ent praegu läheb ligikaudu pool ravist ja seega sellele kulunud rahast patsiendi jaoks tühja, sest kõigile inimestele ja nende haigustele ühesugused ravimid ei sobi. Genoomi analüüsis on aga võimalik tuvastada teatud markereid, mille põhjal oskavad teadlased öelda, milline ravim toimib konkreetsele inimesele ja tema haigusele ning milline mitte.

Professori hinnangul ei ole Eestis peale teadmiste muid takistusi meditsiinisüsteemi personaalseks muutumise teel. «Isegi katsed, mis tehakse hiirtel, ei ole inimestele enamasti ülekan-tavad. See tähendab, et me peame rohkem tegelema inimesega ja organismiga tervikuna.» See pole aga kerge ülesanne, sest nõuab sihikindlust ja süsteemi muut-mist inimesekeskseks. «Suured ja tähtsad avastused on tulnud paarikümne, mitte paari aastaga, see on pikk töö.» Ent Everaus usub, et kõik eeldused personaal-se meditsiini õitsenguks on Eestis olemas.

Kahe aasta eest asutas profes-sor tulevikumeditiini ühingu, mille eesmärk on tuua kokku mitmesuguste erialade noored teadlased. «Igaüks teeb oma asja: kes uurib geene, kes rakke, kes ravib, kes tegeleb keemiliste ühenditega. Oleks vaja, et kõik need teadmised ja praktilised tegevused saaksid kokku, et tegijate vahel tekiks tihedam side.»

Everaus tsiteerib oma Amee-rika kolleege, kes on sedastanud, et kunagi varem ei ole lõhe bioloogiateadmiste ja praktilise meditsiini vahel olnud nii suur kui praegu. See tähendab, et

5. mail 2001 külastas Eestisse visiidile saabunud Malta president professor Guido de Marco Tartut. Fotol TÜ arendusprorektor Hele Everaus (vasakult), Eesti vabariigi toonane president Lennart Meri ja Guido de Marco.

Foto: Andres Tennus/Tartu ülikool

teadus ajab oma rida ja patsiendi-ni uuemad meditsiiniteaduslikud avastused ei jõua või jõuavad viivitusega. Selles arutelus on kriitiliselt tõstatunud ka tea-duspublikatsioonide ületähtsus-tamise küsimus. «Teadus on väga inertne süsteem, kus muutusi ei taheta, kõik on aastakümnete jooksul paika loksunud. Teadus on muutunud omaette äriks,» on Everaus kriitiline. Kui katsete tulemusi, mille põhjal on sündinud mõni teadusartikkel, ei õnnestu kellelgi teisel uuesti realiseerida, on professori sõnutsi midagi korrast ära ja praktilises meditsiinis ehk patsientide hüvanguks ei ole võimalik neid teadustulemusi kasutada.

Tegelikult ei meeldi Everausile kasutada sõna «patsient». Üli-õpilastele räägib ta alati, et arstil tuleb patsiendis näha ennekõike isiksust, kelle ravimiseks on hädavajalik usalduslik suhe. «Kui patsient ei hakka arsti usaldama, on arstil võimatu teda ravida.» Niisiis on personaalses mediti-siinis tähtis ka arsti väljendus- ja suhtlusoskus. Kus tänapäeva arstitudengid seda lihvivad? Eks praktikumides ja omavahel suhel-des, arvab professor ning ütleb otsesõnu, et tema kindla veendu-muse kohaselt peaks ka tänapäeva arstitudengitel olema võimalus ja kohustus sooritada suurem osa eksameid suuliselt. «Aga mulle väga meeldib, et tudengid on ak-

tiivsed, vahel noor inimene, kellel ei ole neid teadmisi, mis minul, oskab küsida selliseid küsimu-si, millele sa ei ole mõelnudki. See on vahva!» Everaus annab loenguid peamiselt 4. kursuse üli-õpilastele ning juhendab hemato-loogia ja onkoloogia residente.

ARMASTUS PRANTSUSE KEELE VASTU

Lisaks teaduse tegemisele, kliiniku juhtimisele ja õppetööle on Everaus praegu ülikooli senati liige ning aastail 1998–2003 oli ta ülikooli arendusprorektor. Kuigi teadus jäi toona tahaplaanile, siis esimesel prorektorinaaastal käis ta nädalavahetusesti haiglas valveid tegemas. Prorektorina veetis Everaus nii mõnedki unetud ööd riigi eelarve arutelu ajal Tallinnas Toompeal. «Tuli kätt pulsil hoi-da, erakonnaliidritega rääkida.»

Samal ajal loodi sihtasutus TÜ

kliinikum ning peagi asus Everaus juhtima hematoloogia-onkoloogia kliinikut. «Vana armastus ei kadunud, ma olen alati tahtnud olla arst.» Niisiis tõi kliiniku sünd professori teaduse administree-rija kohustuste juurest praktilise meditsiini juurde tagasi ning nüüd jagab ta end paljude rollide vahel. Olulisimaks peab ta aga endiselt rolli teadlase ja arstina. Vaid Everaus kui teadlane suudab teinekord vastata küsimustele, mis tekivad igapäevatoos Eve-rausil kui arstil. «Arstiteaduses on areng nii kiire, kogu aeg peab ennast täiendama.» See tähendab pidevalt erialaste teaduspublikat-sioonide lugemist.

Mõnikord jääb professoril siiski aega ka ilukirjanduse jaoks. Näiteks lennukis. Ta armastab lugeda originaalkeeltes: inglise või prantsuse keeles. Armastus prantsuse keele vastu võis olla

üks põhjus, miks Everaus Eestis luuüdi siirdamisega üldse alustas. Juhendaja, professor Valve Saarma soovitusel sattus Everaus 1980. aastatel Jaan Kaplinski ema Nora Kaplinski juurde prantsuse keele eratundidesse. Need osutusid äär-miselt kasulikeks, sest 1985–1986 aastal avanes nüüdsel professoril võimalus minna praktikale Pariisi VII ülikooli hematoloogia- ja transplantatsioonikeskusesse, kus kogu suhtlus nii õppejõudude, kaastudengite kui ka patsientidega toimus prantsuse keeles.

Lisaks prantsuskeelsete raama-tute lugemisele saab Everaus keelt harjutada ka näiteks Brüsselis ja Strasbourgis konverentsidel, seminaridel ja kongressidel käies. Ja süüa meeldib professorile samuti teha, sealjuures teadla-sele omaselt: loominguliselt ja katsetades, mitte näpuga retseptis järke ajades. ¹⁷

Tugeva sisemise mootoriga arst ja teadlane

Andres Metspalu

akadeemik,
TÜ Eesti geenivaramu direktor

Kohtusime professor Hele Everausiga 1970. aastate lõpus, ta oli juba siis aktiivne noor teadlane. Tutvusime professor Valve Saarma kaudu, kes oli igati varmas uusi hematoloogia suundi arendama ja Hele oli just õigel ajal õiges kohas. Eks Tartu 5. keskkool andis selleks ka oma tõuke. Igale noorele arstile ja teadlasele on vaja mentorit ja professor Saarma oli seda Helele. Ta pidas Helet üheks oma kõige andekamaks õpilaseks. Minu

meest ei tulnud tal sugugi pettuda: Hele on olnud siiani aktiivne tegutseja, originaalse mõtlemise ja tugeva sisemise mootoriga arst ja teadlane. Ta võtab osa ühiskondlikust elust, olles Tartu linna voliko-gu liige, ega vaata kõrvalt, kui näeb võimalust panus-tada ka administratiivselt. Hele Everausi on Tartu linn tunnustanud tiitliga «Aastate daam 2009». Hele Everaus on olnud TÜ arendusprorektor, ta töötab paljudes nõukogudes ja komiteedes nii Eestis kui ka Euroopas. Edukaks ei saa aga ainult kodus pikki (öö) päevi tehes, on vaja vaadata,

mida teevad kolleegid maa-ilmas ja neilt õppida. Hele on end pidevalt täiendanud Euroopa ja USA ülikoolides ja kliinikutes. Nüüd on ta ise mentori rollis, olles juhendanud paljusid doktori- ja magistritöid. Tagasi vaadates arvan, et hematoloogia on siiski Hele põhiline, sügavalt tunnetatud eriala ja sellest tulenev kõrge erialane pädevus leukeemia uurimisel ja ravis. Tema kõige väljapaistvamaks saavutu-seks on luuüdi siirdamise juurutamine Eestis ja paljud tänulikud patsiendid, kellele Hele on andnud elus teise võimaluse.

Kuidas tänapäev muuseumit muudab?

Foto: Andres Tennus

Kas muuseum peaks olema vaid muistsete asjade varamu, kus klaasi taga olevaid esemeid uudistamas käia? Või tuleks tal tänapäeval kohaneda hoopis sotsiaalmeedia tingimustega? Nendele küsimustele otsis oma väitekirjas vastuseid eesti rahva muuseumi hästi tundev Taavi Tatsi.

Sven Paulus

sven.paulus@ut.ee

Millised olid teie väitekirja lähtekohad?

Alustades eeldasin, et töö valmib samaaegselt ERM-i uue majaga. Soovisin olla protsessi sees ja seda peegeldada, aga kahjuks on muuseumi valmimine läinud aeglasemalt ja uurimus tuli kohanda vastavalt olukorrale.

Kuna tegu on uurimusega, mille teljeks on aktiivne sisemine sekkumine, siis me uurimisrühmaga mitte ainult ei jälginud olemasolevat, vaid ka tekitasime ise eksperimentaalseid olukordi. Korraldasime näiteks «Oma näituse» konkursi või palusime inimestel teha käsitsi koopia või tõlgendus mõnest ERM-i kogudes olevast esemest. Tänu sekkumistele saime päris palju uurimismaterjali.

Üks organisatsioon ei muutunud väga kiiresti ja selles plaanis ehk polegi halb, et muuseum valmib aeglasemalt. Ehk jõutakse muutusega kohaneda ja uus maja toob kaasa ka sisulised muutused töös.

Teisalt oli eelduseks see, et ERM-il on väga selge kuvand avalikkuses, mille järgi on muuseum eelkõige vanade asjade ehk eestluse kuldaja ning talupoja-kultuuri materiaalse kehendi varaaht. See on oluline vaatenurk ja mu töö ei püüa seda kuidagi alavääristada.

Pigem oli eesmärk vaadata, milliseid võimalusi on muuseumil veel, eeldades, et sotsiaalmeedias on toimunud revolutsioon ja inimeste suhe infoga on

teistsugune. Võrgustike olemasolu tähendab, et ühesuunalist kommunikatsiooni, kus inimene tuleb, vaatab ja läheb ära, on palju vähem. Palju rohkem osaletakse pisut, saadakse mõneks ajaks osaks mingist kogukonnakesest ja alles siis minnakse edasi muude asjade juurde.

Tundub, et viimaste aastakümnetega on muuseumi roll maailmas päris palju muutunud?

Kahtlemata on anglo-ameerika lähenemine palju vähem kultuurirahvusluse keskne. Neil on kodanikurahvuslus, kus keskendutakse rohkem olevikule kui minevikule.

Nende jaoks on minevik ka problemaatilisem – Inglismaal on oma koloniaalajalugu ja Briti muuseumis olev on hoopis teise auraga kui see, mis meil on. Meie jaoks on eesti rahva muuseum väga oluline osa dekoloniseerimisest. Teoreetilisel tasandil on anglo-ameerika autorid andnud selle perspektiivi, kus vaadeldakse, mida tähendab tänapäeva muuseumile, kui muututakse sotsiaalsemaks ja sotsiaalmeediale sarnasemaks.

Teisalt uuritakse võimsuhteid. Küsitakse näiteks, kas muuseum peab keskmesse pane-ma ühe tõe, mille ütlevad välja professionaalid ehk kujundajad ja kuraatorid? Või saab tekitada väikseid mütolooiaid ja tõdesid, kus autoriteks on inimesed, kes ehk pole iga päev muuseumitööga tegelenud?

Teie väitekirja koosneb neljast

artiklist, milliseid lähenemisnurki kasutasite?

Esimene ehk kollektiivne uurimus püüdis vaadelda seda hetke ERM-i uuendamises, mil toimus uue hoone arhitektuurivõistlus. Just sellest perspektiivist, kuidas on protsessis esindatud publik, milline on nende hää ja kas see kõlab kaasa.

Seda oli võimalik veidi kaardistada meediadebatis ja kommentaarides, aga üldiselt pole arhitektuurilise planeerimise protsess selline, kus igapähe oleks arusaadav roll kaasa rääkida. Otsustavad ju ikkagi komisjonid. Läksin sammu kaugemale ja vaatasin, kuidas tegutsevad professionaalid muuseumit luues, milline on nende roll või identiteet ja kuidas teha nii, et auditooriumid ei jääks kogu aeg *a priori* kuhugi kaugesse tulevikku.

Samuti tegime «Oma näituse» konkursi, kus kutsusime mitteprofessionaale oma ideid pakkuma ja osalema. Kõik said hääletada, milline näitus võiks muuseumis olla, selle võis teha kas oma esemetest või ka muuseumi esemeid kaasates. Arutasime muuseumitöötajatega, mida tähendab see, kui professionaali asemel otsustab väljapaneku ja pealkirja üle hoopis keegi väljastpoolt muuseumi. Jälgisime, kuidas sekkumine ja eri aktsioonid mõjutavad muuseumi rolli ja ka kogusid.

Kolmandas uurimuses tahtsin teada, milline mõju võiks olla aktiivsel auditooriumil kogudele, mis seni on ehk olnud teatavas eraldatuses, näiteks vitriini taga.

Esemeid ja pilte on muuseumisse toodud algusaegadest saadik, aga samm edasi on see, kui palud inimestel esemeid tõlgendada või luua neist oma näitus. Neljandas artiklis on refleksioon sekkumise kui meetodi üle, kus me mitte ainult ei uuri, vaid ka muudame maailma uurimuse käigus, olles ise just seespool.

Millist kasu peaks muuseum tänapäeva utilitaristlikus maailmas pakkuma?

Kasu on hästi palju, nagu on ka palju erinevaid külastajaid. Küsimusele võib vastata ka veidi külastajaid tüpologiseerides.

Meil on inimesi, kes tulevad ja tahavad veeta vaba aega kvaliteetselt, soovivad tunda uhkust või saada natuke targemaks. Siis on kindlasti muuseum see õige koht, kus saada teada nii mineviku kohta kui ka mõtiskleda oleviku üle. Näiteks selle üle, mida meie praegune tarbimiskultuur ikkagi tähendab.

Muuseumis on külastajale ka palju sellist ruumi, kus nad saavad vajaduse korral lihtsalt istuda, reflekteerida ja olla igapäevaelust eemal. Aga samas võib ta kaks saali eemal panna käed külge ja teha oma foto-näituse. See kõnetab mõneti ka kodanikuühiskonna ideed, et kui muuseumi nimesse on juba mütooloogiliselt programmeeritud

Mõnes mõttes saab muuseumisse suhtuda kui eraldi ruumi, kuhu sa lähed ja kus puhkad, aga mõneti võiks see olla koht, mis integreerub su igapäevaeluga, nagu sotsiaalmeedia.

«rahva muuseum», siis peaks see olema selline, kus igaüks leiab mingi asja, mida ta tollel hetkel vajab. Kujundlikult väljendudes on see nagu laulupidu, mis kogu aeg kestab.

Kui sa ERM-i tuled, siis oledki osa sellest kujuteldavast kogukonnast, mille nimi on Eesti ja sul on võimalus näha, mida meid ühendav tähendab. Teisalt võiks muuseum olla nagu sotsiaalvõrgustik, kus sul on võimalik oma arvamust avaldada: kirjutada oma kommentaar või laadida üles oma pildikogu ja teha seeläbi oma hää kuuldavaks. Muuseum võimaldab selle järeltulevatele põlvedele loodetavasti nähtavaks-kuuldavaks teha.

Viimastel aastatel on rajatud mitmeid suurejoonelisi mäluasutusi, nagu Lennusadam, Teletorn või Jäaja keskus. Korra käiakse neid küll uudistamas, aga kuidas tagada pidev külastajate voog?

See on üks võtmeküsimusi. Eestis tuleb kindlasti ühiseid lahendusi leida, kuidas külastajate voogu tekitada.

ERM-i ülesanne ongi rääkida rohkem sellest, mida muuseum tänapäeval endast kujutab. Me oleme neid asju arutanud ja selgitanud, aga potentsiaalne külastaja peaks samuti tajuma, et varaaida kõrval on muuseumil ka palju teisi rolle. Siis muutub see vaikselt elu osaks, et mõne aja tagant käiakse muuseumist jälle läbi ja pole vaja teha ainult üht rituaalset külastust.

Tähtis on see, et tekiksid rütmid ja positiivsed rutiinid. Mõnes mõttes saab muuseumisse suhtuda kui eraldi ruumi, kuhu sa lähed ja kus puhkad, aga mõneti võiks see olla koht, mis integ-

reerub su igapäevaeluga, nagu sotsiaalmeedia.

Umberto Eco kirjutas oma teoses «Reis hüperreaalsusesse» sellest, kuidas USA muuseumites on tänu lõputule hulgatele rekonstruktsioonidele läinud autentsus kaduma. Kuivõrd oluliseks probleemiks te seda peate?

Kahtlemata peab tänapäeva muuseumides olema ka kõrgtehnoloogiline pool, mis võimaldab aktiivsemat osalemist ja kus külastaja ei pea ainult vaatama. Ma ise pole otseselt uurinud tehnoloogia mõju muuseumile, aga protsessides osaledes näen, et need küsimused on kogu aeg laual. Eriti selline lisadimensioon, kus külastaja on pooleldi sulandunud ruumi ja ekspositsiooni. Oma töös nimetan seda interaktsiooniks.

Tehniline süsteem on tihtilugu valmis ja sa interakteerud süsteemiga, nii nagu see on programmeeritud. Inimese ja muuseumi suhtes on tänapäeval väga oluline, et inimene saaks sulanduda mingisse ekspositsiooni või mängu.

Mis on teie doktoritöö peamine sõnum?

Põhisõnum on see, et muuseumil on läbi aegade kujunenud inimeste jaoks väga kindel ja tuttav roll. Aga kui me järele mõtleme, eksperimenteerime ja mitmekesistame, siis me saame muuseumis luua hoopis teistsuguseid kogemusi, kui seni harjunud.

Siin on veel järgmised sada aastat küllaga tegemist. Kui esimesed sada aastat tegeles ERM sellega, et kehtestada Eestit ja eestlasi, siis nüüd kehtestame end võib-olla rohkem juba kodanike ja aktiivsete kaasamõtletajana. ☺

Infohariduse osakonna õppekavad kolivad Viljandist Tartusse

Alates sügisest tuakse mitmed Viljandi kultuuriakadeemia rakenduskõrghariduse ja magistritaseme õppekavad üle Tartusse, kus neid hakkab haldama sotsiaal- ja haridusteaduskond.

Merilyn Merisalu
merilyn.merisalu@ut.ee

Tartu ülikooli senat kinnitas 22. märtsi istungil otsuse, et kultuuriakadeemia infohariduse osakonnast tulevad Tartusse organisatsiooni infotöö magistriõppekava, samuti rakenduskõrghariduse raamatukogunduse ja infokeskkondade ning info- ja dokumendihalduse õppekava.

Viljandist ületoodavad õppekavad kuuluvad ajakirjanduse ja infolevi õppekavagruppi. Samasse õppekavagruppi kuuluvad ka sotsiaal- ja haridusteaduskonna ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi õppekavad.

LIITUMINE TOOB INSTITUUDILE UUE NIME

«Ajakirjanduse ja infolevi õppekavagrupi õppekavad Viljandis ei ole sisult väga lähedased kultuuriakadeemia ülejäänud õppekavadega. Selleks, et tugevdada õpet nii kultuuriakadeemia kui ka sotsiaal- ja haridusteaduskonna ajakirjanduse ja infolevi vallas, on otstarbekas sisult sarnased õppekavad ühte struktuuriüksusesse koondada,» selgitas õppekvaliteedi peaspetsialist Margit Raudsepp.

Infohariduse osakonna liitumisega seoses muudetakse ka instituudi nime, selleks saab ajakirjanduse, kommunikatsiooni ja infoteaduste instituut. Instituudi õppetoolidele lisanduvad infokorralduse õppetool ning infoteaduse õppetool.

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi kommunikatsiooniuuringute professor Triin Vihalemma sõnul loob liitumine head eeltingimused uuseteks teaduslikeks uurimisprojektideks ning laiendab ka tudengite valikuvõimalusi erialaseks spetsialiseerumiseks.

Ühtlasi avatakse Tartus kahe Viljandist üle tulnud nelja-aastase rakenduskõrghariduse õppekava ühendamisel uus, kolmeaastane infokorralduse rakenduskõrghariduse õppekava. Kõik kultuuriakadeemia rakenduskõrghariduse õppekavad sisaldavad ühes moodulis eeskätt kunsti ja kultuuriga seotud õppeaineid.

Alusainete ülevaatamine ning teadusliku uurimistööga seotud ainete viimine erialamoodulitesse võimaldab õppekavade ületoomisel Tartusse vähendada nii õppeaja pikkust kui ka õppemahtu.

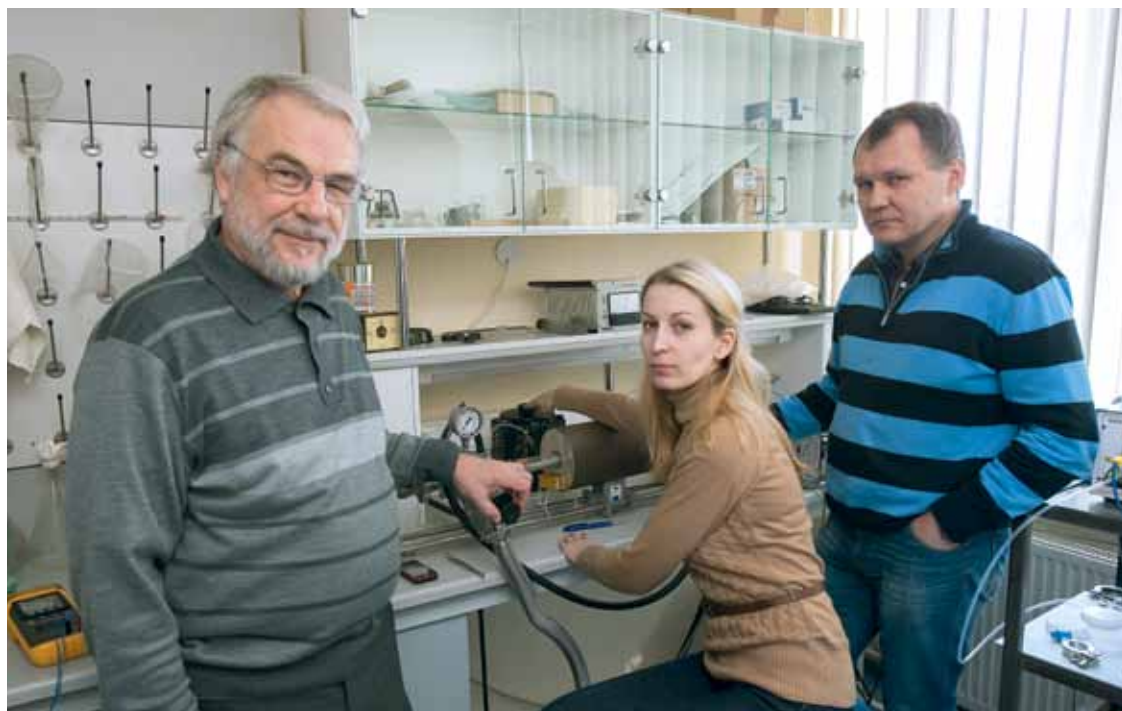
Et 2012. aastal avati organisat-

siooni infotöö magistriõppekava, on võimalik seda vaadelda raamatukogunduse ja infokeskkondade ning info- ja dokumendihalduse loomuliku jätkuna ning viia osa õppeaineid magistriõppe tasemele. Olemasolevatel nelja-aastastel õppekavadel saavad tudengid õppida veel kahekordse nominaalaja jooksul, õppekavad suletakse hiljemalt 2020. aastal.

VILJANDI KESKENDUB LOOVUSELE

Viljandi kultuuriakadeemia direktori Anzori Barkalaja sõnul on pooled need muudatused läbi arutanud ja kokku leppinud. «Infohariduse osakonna õppekavade koondamine sotsiaal- ja haridusteaduskonda on kultuuriakadeemia jaoks suur muutus, mis võimaldab ühelt poolt meil looverialadele keskendumist ja samal ajal loob uued võimalused infohariduse edendamiseks Eestis,» ütles Barkalaja.

Viljandist tuleb Tartusse üle kümme õppejõudu ning mitu tugitöötajat, samuti näiteks erialased raamatud Viljandi kultuuriakadeemia raamatukogust. Üliõpilased jätkavad uuest õppeaastast õppetööd Tartus. ☺

Jekaterina Kozlova (keskel) on esimene füüsika instituudi üliõpilane, kelle doktoritöö keskendub grafeeni valmistamisele ja uurimisele.

Foto: Andres Tennus

21. sajandi ime-materjal on grafeen

28. jaanuaril kuulutas Euroopa Komisjon välja läbi aegade suurima uurimistoetuse tulemused. Üks kahest superprojektist, mida lähema kümne aasta jooksul rahastatakse miljardi euroga, hakkab tegelema grafeeni kui revolutsioonilise süsinikupõhise materjali omaduste uurimise ja kasutuselevõtiga.

Merilyn Merisalu
merilyn.merisalu@ut.ee

«**E**uroopa mastaabis on see harukordne, üks projekt enamasti nii palju raha ei saa,» kinnitab materjaliteaduse vanemteadur Harry Alles, kes on üks TÜ grafeeniprojektide juhtidest. Teisalt märgib ta, et kuna raha jagatakse projektis osalevate uurimisrüh-

made vahel ära, ei ole iga rühma rahastatus eraldi võttes väga suur.

Kuigi Tartu teadlased ei ole suurprojekti alustava 74 partneri hulgas, osalesid nad grafeeniprojekti ettevalmistamisel ja tänu TÜ-s väljaarendatud materjalitehnoloogiale on neil hea võimalus sellega juba lähiaastatel ühineda.

Tahkisetechnoloogia professori Jaan Aariku sõnul on grafeeniuriringud väga perspektiivikas ala ja

seda eriti elektroonikas, kus on siiani materjalina kasutatud räni. Kuna aga elektroonikaseadmete komponendid muutuvad üha väiksemaks, tuleb leida mõni muu toimiv materjal.

«Arvatakse, et grafeen on üks materjal, mis võiks räni asendada. Grafeen on ühe aatomkihi paksune ja tänu sellele on grafeenil väga erilised omadused, mida teistel materjalidel üldse ei pruugi olla,»

seletab Aarik.

Näiteks arvatakse, et grafeeni saab kasutada väga hea pinnakatena, mis hoiaks eemale rooste ja niiskuse. Seda võimaldab materjali keemiline inertsus ja see, et grafeen on hea gaasibarjäär. Pealegi on paljude kaitsekatete puhul oluline ka see, et grafeen on hea elektrijuht. Et õhuke materjalikiht on ümbritseva keskkonna suhtes ka väga tundlik, võib grafeeni kasutada mitmesugustes sensorites.

TUGEV JA TUNDLIK MATERJAL

«Väidetakse, et grafeen võib ära tunda ka üheainsa molekuli, kui see tema pinnaga kokku puutub,» toob Aarik näiteks. Lisaks saab grafeenil põhinevate sensoritega määrata nii mehaanilisi pingeid, rõhku kui ka magnetvälja.

Kuna grafeeni kattematerjalina kasutades ei piisagi paljudel juhtudel ühest aatomkihist, segatakse grafeenihelbeid ka mitmesuguste polümeeridega, et nende materjalide omadusi paremaks muuta. Samas võib teiste ainetega segamine tähendada grafeeni enda omaduste halvenemist.

Üks põhiprobleeme, millega teadlased tegelevad, ongi küsimus, kuidas siduda grafeeni teiste ainetega nii, et kõik selle head omadused säiliks. Näiteks otsitakse lahendust, kuidas kasutada seda materjali tulemuslikult erisugustes elektroonikaseadistes.

Harry Allese kinnitusele on grafeen toatemperatuuril parim teadaolev elektrijuht. «Kui see aga mingi teise pinnaga kontaktis on, siis grafeen enam nii hästi elektrit ei juhi,» toob ta välja probleemi. Grafeenil põhinevad elektroonikaseadmed oleksid tehnilise progressi mõttes väga suur samm, sest materjali hea

elektrijuhtivus peaks tähendama ka väiksemat energiatarbimist.

Kuna grafeen on ka läbipaistev ja painduv, võiks seda kasutada näiteks läbipaistvate elektroonikaelementide loomisel, eriti uute ekraanide tootmisel. «Grafeen võimaldaks kaugemas tulevikus kas või tugeva e-paberi loomist, mida saaks vajaduse korral rulli keerata ja taskusse panna,» räägib Alles.

Sarnaste puutetundlike ekraanide prototüübid olid eksperimentaallaborites valmis juba pea kolm aastat tagasi. Samuti on grafeeni kasutatud ka eriti vastupidava printeritindi loomisel. Kuigi printeritint võiks juba isegi letikaup olla, võtab teadlaste hinnangul grafeenil põhinevate elektroonikaseadmete laiatarbekaupadeks saamine vähemalt paar aastat.

«Eelmisel suvel ilmunud ülevaateartiklis hinnati, et esimesed grafeenist puutetundlikud ekraanid võiksid poelettidel olla kõige varem 2015. aastal. Aga grafeenielektronika on ikkagi veel mägede taga, kuigi tööd selles suunas tehakse,» ütleb Alles.

Jaan Aarik selgitas, et oma osa nii kaugele jõudmisel on masinate loomisel, mis üldse võimaldaksid grafeeni liinitöö põhimõttel toota. Just sellise tehnoloogilise edasimineku kiirendamine ongi ilmselt grafeeniprojekti Euroopa tasemel suure toetuse mõte.

VÕIMALUSED REVOLUTSIONILISEKS ARENGUKS

Esialgu võivad grafeenil põhinevad seadmed olla küll väga kallid, sest tootmiskulud tuleb tasa teha. Samas on grafeeni suur eelis see, et materjal põhineb süsinikul, mida leidub väga palju igal pool.

Just süsinikul põhinevad uued materjalid ongi viimase sajandi jooksul saanud järjest populaar-

Grafeeni füüsikaliste ja keemiliste omaduste kombinatsioon on erakordne. Ühe aatomkihi paksune materjal on kõige õhem senituntutest, sellel on vasest palju parem elektriijuhtivus, see on terasest 100–300 korda tugevam ning selle optilised omadused on unikaalsed. Grafeeni loodetakse kasutada näiteks päikesepatareide, akude, valgusdiodide, puutetundlike ekraanide, fotodetektorite, laserite ja mitmesuguste kaitsekatete valmistamisel. Grafeeni kasutuselevõtt 2004. aastal sai teoks tänu Euroopa teadlastele ning võib loota, et sellest saab 21. sajandi imematerjal, nagu oli plast 20. sajandil.

semaks ja nende uurimise eest on jagatud ka mitmeid Nobeli teaduspreemiaid. 1980. aastate teises pooles muutusid kõigepealt populaarseks fullereenid.

«Fullereeni võib ette kujutada jalgpallina, kus iga lapi ristumiskohas paikneb süsinikuaatom. Kokku on seal 60 aatomit ja fullereeni enda läbimõõt kuskil nanomeetri suurusjärgus,» kirjeldab Aarik. Järgmisena hakati 1990. aastate alguses tegelema nanotrudega, mis on põhimõtteliselt sarnane materjal, aga aatomid moodustavad seal torusid. 2000. aastad töid endaga kaasa aga tasapinnalise süsiniku – grafeeni.

Aariku sõnul tehti esimene grafeen täiesti koduste vahenditega. «Kujutage ette, et võtate

tavalise hariliku pliiatsi südamikuga ja tõmbate selle pinnalt kleeplindiga üle. Kui kleeplindile jäänud grafiidiosakesi sama kleeplindiga järjest poolitada, jääb kleeplindi pinnale lõpuks grafeenikiht. Just niimoodi saadakse siiani kõige paremate omadustega grafeeni!» muigab teadlane.

Esialgsed grafeeni saamise katsed ja nende tulemustel põhineva teadusartikli tegid Manchesteri ülikooli uurimisrühma teadlased aastatel 2003-2004. Praeguseks on aga leitud juba mitmeid väga erinevaid mooduseid, kuidas valmistada pooltööstuslikult laiapinnalisi grafeenikilesid. 2010. aastal jagasid grafeeni avastajad Andre Geim ja Konstantin Novoselov füüsika Nobeli preemiat, mis anti teadlastele murranguliste grafeeni-ga seotud eksperimentide eest.

«Pärast esimese artikli avaldamist algas korralik grafeeni-uuringute buum, ka nanotorude uurijad on hakanud grafeeniga tegelema. Meie saime veidi pärast buumi puhkemist teemaga kaasa ja seega rongist päris maha ei jäänud,» lisab Alles.

Just Harry Alles oligi esimene TÜ teadlane, kes grafeeniga tegelema hakkas. Koostöös praeguse Aalto ülikooliga Soomes hakati 2008. aasta lõpus Tartu ülikoolis välja töötama tehnoloogiat õhukeste dielektrikukihtide sadestamiseks grafeenile. Selline materjalide kombinatsioon on vajalik eelkõige grafeenil põhinevate elektroonikaseadmete valmistamiseks.

2011. aasta alguses valmis füüsika instituudis ka seade, millega saab aurufaasist grafeeni keemiliselt sadestada. Grafeen sadestatakse õhukestele vaselehtedele, hiljem pannakse grafeenile kiht polümeeri, näiteks materjali,

Harry Alles (vasakul) ja Jaan Aarik seadme juures, millega uuritakse dielektrikute sünteesi grafeenile.

Foto: Andres Tennus

millest tehakse pleksiklaasi. Kui polümeer on piisavalt tahkestunud, söövitatakse vask, grafeen tõstetakse ränialustele ning lahustatakse omakorda polümeer grafeeni pealt ära.

«Kogu see tegevus nõuab kannatust ja oskust. Alati on oht, et midagi jääb järgi kas vasest, vasesöövitajast või polümeerist, mis võib grafeeni omadusi mõjutada,» seletab Aarik ja lisab, et oma rolli mängib ka see, et grafeen hakkab vaskplekile sadestuma juhuslikes kohtades.

ARENDAKSE GRAFEENI-TEHNOLOOGIAID

Palju oleneb sellest, kui kaugel on üksteisest tekkima hakkavate grafeenilaikude tsentrid, milline on masinas rõhk ja temperatuur ning kuidas need nii alusmaterjali kui ka grafeeni teket mõjutavad. Kui mitmest kohast tekkivad

grafeenilaigud kokku saavad, ei pruugi need omavahel sobida ning liitekohtadesse tekivad mitmekihilised alad või jäävad hoopis tühimikud.

«Teisisõnu tekib selline grafeen, mis ei ole ühtlane, vaid nagu laastukatus: lipp lipi ja lapp lapi peal,» toob Aarik võrdluseks. See tähendab aga, et grafeen ei toimi ühtlase materjalina, liitekohad muudavad materjali omadusi oluliselt ja see ei pruugi enam ootuspäraselt käituda.

Seepärast püüavad ka Tartu teadlased grafeeni valmistamise tehnoloogiat paremaks teha ja arendada tehnilisi võimalusi, mis lubaks grafeeni rakendada keerukamates seadmetes. Ka siis, kui leitaks selline alusmaterjal, kus aatomite paiknemine on grafeeniga võimalikult sarnane, oleks palju kergem saada tasapinnalist ühekihilist grafeeni. ①

Tartu kevadpäevad kutsuvad Emajõe väärtustama

Triin Kand

Tartu kevadpäevade meediajuht

Nagu tavaks on saanud, pakuvad kevadpäevad rikkalikku programmi ka kõige nõudlikumale tudengile, hõlmates sportlikke, teadmisi nõudvaid, loovust arendavaid, silmaringi avardavaid ja meelelahutuslikke üritusi. Läbiv teema kutsub Emajõe märkama ja seda tudengivaimsuse voolava sümbolina väärtustama.

Nagu jõgi voolab ning kannab endaga kaasa kõike, mida tee pealt leiab, areneb ka tudeng, saades igalt õppejõult ning igast ainekõrva taha panemiseks vajalikke teadmisi-tarkusi. Samuti kasvab ja uueneb ka Tartu kevadpäevade kava. Sel kevadel on plaanis mitmed seninägemata ja -tegemata üritused, nende seas 1. mail toimuv sildade jooks, mis ühendab kolm inimest ühtseks meeskonnaks, andes neile võimaluse läbida kolme kilomeetri pikkune distants üle nelja Emajõe kaldaid ühendava silla. Veel toob jõe peatumatu vool kaasa ülitudengi valimise.

Lisaks uuendustele ja arengule väärtustavad Tartu kevadpäevad ka traditsioone ning ammu alustatud tavasid. Emajõel saab veemõllu nautida traditsioonilisel paadirallil, lennata jõkke kõige lennukama ja geniaalsema isehitatud lennumasinaga «Karsummil», panna end proovile «Tudengiekstreemil» või hoopis teha või nautida Atlantise restoranis «Tudengilaulu».

Kohtume vaimupuhkudel! ①

Tartu kevadpäevade kohustuslikud üritused

ESMASPÄEV, 29. APRILL 06.15 AVATUUT

Kevadpäevad võimleme avatuks TÜ ja EMÜ ühikate ees. 21.00 ÕLAULUPIDU Õlaulupeoliste arv on aastatega kasvanud, sel aastal mahu-tame end Tartu laululavale.

TEISIPÄEV, 30. APRILL 22.30 VOLBER

Enneolematu vee ja tule vaatemängu jälgimiseks koguneda Emajõe linnapoolsele kaldale.

KOLMAPÄEV, 01. MAI 14.00 ÜLITUDENG

Ülitudeng on võimatult osav ja terava mõistusega ning sotsiaalselt nii pädev, et suudab isegi seinä ära rääkida!

20.00 SILDADE JOOKS

Uus lõbus spordiüritus, kus ühtset sammu proovitakse üksteisega kokkuseotult.

NELJAPÄEV, 2. MAI 19.00 PUBIRALLI

Tõmba selga Emajõe floorat ja faunat kehastav kostüüm ning sukeldu võistlustulle!

21.00 LUULEVABADUS

Naudi hubast õhkkonda ja

tudengite värvikat luulelendu Jõmmu pardal Lodjakojas.

REEDE, 3. MAI

17.00 TUDENGIEKSTREEM

Vana kevadpäevade vanasõna ütleb, et kus takistus, seal tudeng seda ületamas.

20.00 TUDENGILAU

Tuli vali seitsme parima tudengikollektiivi seast lemmik!

LAUPÄEV, 4. MAI

14.00 TUDENGILAA

Tunne mõnu tõelisest laadamelust ja pöörastest tudengitoodetest Vabaduse puiesteel.

22.00 ÕTANTSUPIDU

Tantsusammud aitab õigeks seada rahvatantsurühm Torbikud, sobiva meeleolu loovad noored rahvamuusikud.

PÜHAPÄEV, 5. MAI

13.00 KARSUMM

Uudista nupukate tudengite eralennukeid ja ela kaasa nende esimesele õhulennule.

16.00 PAADIRALLI

Kus kohtusid Titanic ja teletupsud? Aga nunnad ja kõrgem sõjakool? Eks ikka legendaarsel paadirallil.

Ekraanil on tants, laul ja ilusad inimesed

Suures osas Tartu ülikooli endistest või praegustest üliõpilastest koosnev noorteühendus Kinoonud sai 2009. aastal valmis Eesti esimese ja siiani suurima tudengimuusikali. «Tudengimuusikal» on tund aega pöörast tantsu, ilusaid laule, siirast armastust ja tudengilikku energiat täis film, millest kirjutab filosoof, näitleja ja lavastaja Peeter Piiri.

Peeter Piiri
Tartu üliõpilasteatri liige

Muusikal ja muidugi ka sellest välja arenenud filmimuusikal pole midagi muud kui kindel esteetiline žanr. Mõnel inimesel, teiste hulgas ka minul, on seda žanri raske omaks võtta. Veel kümme aastat tagasi tähendas muusikal minu jaoks märki erakordselt halvast kunstilisest maitsest. Muusikal oli midagi söimusõna taolist.

Aja jooksul muidugi selgus, et tegelikult on mulle elu jooksul meeldinud paljud muusikalid. Ma lihtsalt ei osanud neid muusika-

lideks pidada. Naljakas küll, aga «Cabaret», «Viuldaja katusel» ja «Rocky Horror Picture Show» olid minu jaoks midagi ilusat ja sügavat, «Grease», «Helisev muusika» ja «Cry-Baby» aga midagi võigast ja talumatut – noh, mingid muusikalid.

Võti muusikalžanri sügavamaks mõistmiseks tuli minu jaoks absurdisteatrist, tõdemusest, et absurdi jaoks pole paremat väljendusviisi kui draamasugemetega vaatamäng laulu ja tantsuga. Siisamast Tartust meenub kohe legendaarne «Rohe-line Muna», Tartu üliõpilasteatris aga on etendunud kaks absurdimuusikali: «Jelizaveta Bam» ja «Ivanovide jõulupuu».

Laiemas plaanis on nii teatri- kui ka filmilavastus omaette reaalsused, kus kehtib oma sisemine seaduspära. Ka kõige äärmuslikum psühholoogiline realism allub teatris ja kinos kompositsiooni ja temporütmil reeglitele.

Ikka on nii, et helil, lavakujundusel, valgusel, liikumisel on selles reaalsuses palju suurem sõnaõigus kui näitleja siseseelamisvõimel. Muusikalžanr viib selle võrdumisprotsessi teatava esteetilise äärmuseni, n-ö puhta kunsti kvintessentsini, millest unistas juba näiteks Wagner ooperižanri arendades. On ka selge, et kui absurdi-

teater üritab näidata nihestunud, võõrandunud maailma, siis on muusikal selleks ideaalne vahend.

Kui ma absurdi kaudu muusikalžanriga lõpuks ära leppisin, siis nägin lõpuks, et see žanr on pelgalt instrument, mida võib kasutada mis tahes eesmärkide teenistuses, suunatuna mis tahes sihtrühmale. «Grease», «Oklahoma» ja «Cry-Baby» ei tarvitse oma sihtrühma ja eesmärkide poolest mulle meeldida, muusikalidena on nad aga vaieldamatud tipud.

Kui selles valguses vaadata Kinoonude 2009. aastal valminud «Tudengimuusikali», on selge et tegemist on täiesti tubli muusikaliga. Loomulikult ei saa seda kõrvutada vastava žanri kõrgmaestikega, aga arvestades filmitegijate suhteliselt piiratud rahalisi võimalusi, võib öelda, et saavutatud on maksimaalne tulemus.

Iga asja tuleb üritada hinnata tema oma taustsüsteemis. Suur osa filmi tegemisel kaasalöönud inimestest olid amatöörid ja töötasid puhtalt ohinapõhiselt. Niimoodi on filmi produtseerida üldse äärmiselt küsitav, ometi on kaalamurdva ülesandega igati toime tulnud ja film on ekraanikõlblik.

«Tudengimuusikal» jutustab loo Tallinna tüdrukust Elenist (Adeele Sepp), kes alustab Tartus

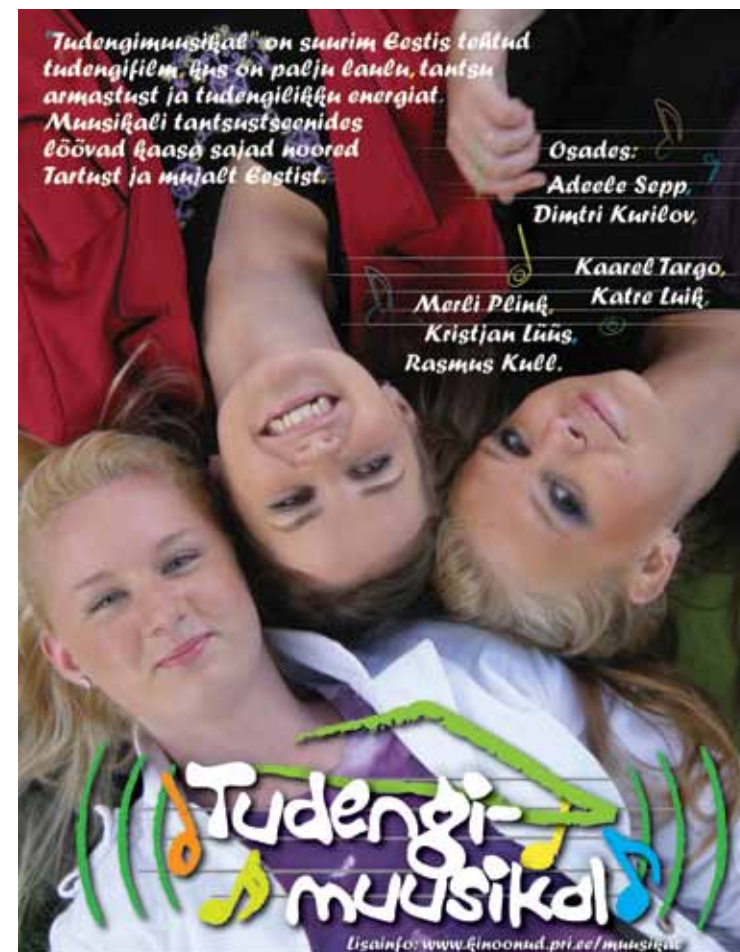
uut elu. Tema sõbranna Liis (Merli Plink) ja toanaaber Kati (Katre Luik) hakkavad juba esimesel päeval talle õpetama õiget tudengielu, kuhu kuuluvad muidugi peod, eksamiteks õppimine, kaltsukates käimine ja armusuhted. Elenil tulebki tegemist teha kahe väga erineva poisiga, nagu sellistes lugudes ikka.

Me näeme kinolinal noori ilusaid inimesi laulmas ja tantsimas, TÕ endine rektor Alar Karis astub hetkeks uksest välja ja laulab tantsivale rahvahulgale paar rida, füüsikaõppejõud Kalev Tarkpea peab loengut räppides ja päikselisel Pirogovi platsil avatakse õllepurke. Dialoogid vahelduvad laulu ja tantsuga kompositsioonilises kuldlõikes, kunstnik on võimendanud muusikalist atmosfääri osava kostüümi- ja interjööriavikuga. Laulu- ja tantsuseade nõjatuvad teineteisele sõbralikus üksmeeles. Asi töötab.

Peab muidugi kohe ütlema, et sellel, mida me ekraanil näeme, pole tegeliku Tartu tudengieluga palju pistmist. Ma pole küll pärit samast põlvkonnast kui praegused tudenginoored, aga isegi kõrvaltvaatajana võib tajuda erinevust tavapärase linnapildiga. Pigem on tegemist teatud kuvandiga tudengielust.

Kindlasti on neid, kes muusikali nähes kohe pahandavad: see ei ole ju Tartu tudengielu! Samas peab ütlema, et Tartu tudengielu on eripalgeline ja komplitseeritud kultuurinähtus, mis on tihedalt põimunud-lõimunud laiema kontekstiga. Sellist asja ammendavalt ja adekvaatselt kinolinal näidata oleks problemaatiline ka kümnetunnise dokumentaalfilmi võtmes.

Muusikalilt on tõepärast kajastust oodata üsna mõttetu. Tudengimuusikali tuleb näha kui

ilusat muusikalis-visuaalset vaatamängu tudengielu teemal, mitte enam. Mina isiklikult lülitasin endas ekstudeingi välja ja nautisin lihtsalt tantsu-laulu.

Ma arvan, et «Tudengimuusikal» sihtrühm pole mitte niivõrd tartlased või tudengid või boheemlased, kuivõrd keskkoolinoored üle kogu Eesti. Tudengimuusikal on midagi päris noortele. Seal on õhku ja ilusaid, puhtaid, pastelseid värvitoone, on keskkoolilõpupidu- de natuke uimastavat atmosfääri, on armuromaan ja piltilusad peategelased.

Mulle isegi tundub, et Kinoonud ei luiska tudengielu ilusamaks, ei valeta, vaid nad on üsna teadlikult

ilusate, noorte ja edukate teemal vinti pisut üle keeranud. Ja kui nii, siis on «Tudengimuusikal» vaatamist ka riiklikuma maitsega filmivaatajale. Pisike kurat minus rõõmustab, et absurd on ajanud oma suure musta karvase käe ka sellesse ilusasse ja korrapärasesse maailma. Ja lõpuks on ka lihtsalt kummastavalt hea vaadata kinolinal Tartu maastikke, mis on milligipärast sattunud muusikali – tekib selline väike nostalgiamoment. ①

Kinoonude «Tudengimuusikal» on võimalik vaadata kõigis Sebe Tallinna–Tartu liini täistunniekspressi bussides kuni järgmise aasta veebruarikuuni.

Jaanipäeva tähistamine Altjal.

Jörg Rittmeister / Vikipeedia

Tähtpäevad identiteedi- loome teenistuses

Kuidas vormivad tähtpäevad meie kultuurilist identiteeti? Sellele küsimusele saab vastuse TÜ Tallinna nädalal, kus 5. aprillil peab folklooripäeva raames tähtpäevakalendrist loengu eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna teadur Elo-Hanna Seljamaa.

Sven Paulus
sven.paulus@ut.ee

Kuigi me sellele ehk tihti ei mõtle, rütmistab kalender oma tähtpäevadega üsna oluliselt meie igapäevast elu. Võib olla päris kindel, et igal päeval aastas on kellegi sünnipäev, mis omakorda kinnistab tolle inimese identiteeti ehk mina jätkuvust ajas ja ruumis. Isiklike ja perekondlike pühade kõrval vaatab kalendrist vastu terve rida üleriigilisi või rahvusvahelisi tähtpäevi, mille eesmärk on suunata meid teatud väärtuste ja teemade üle mõtlema või tundma end mõne laima kehendi osana.

Integratsiooni, rahvuslust ning

kultuurilist mitmekesisust käsitleva doktoritöö jaoks Tallinnas folkloristlikke välitöid teinud Seljamaa tõdeb, et riigisüsteemide mitmekordne vahetumine lühikese aja jooksul teeb Eestist kalendri mõttes põneva paiga.

Toimunud on kiired muutused ja kõrvuti eksisteerivad mitmesugused eri kihistused, mis võivad ootamatultki aktualiseeruda.

«Mõned nõukogude aja ametlikud tähtpäevad ja riigipühad on taandunud, samas kui teistest on saanud rahvapühad, mida paljud järgivad, aga mida riiklikkusse tähtpäevade kalendrisse ei panda,» ütleb teadur. Näiteks minevikus riikliku tähtpäeva staatuses olnud naistepäev vajas iseseisvu-

se naastes üsna paljude eestlaste jaoks mõneks ajaks unustuse hõlma. Samal ajal oli see aga endiselt au sees meie venekeelse elanikkonna seas ja on nüüdseks laialt peetavate pidupäevade hulka naasnud.

Eri kihistusi loob näiteks ka kiriklike pühade puhul kiriku kalendri nihe Vene õigeuskliku kirikuga. Ja vahel on mõnele tähtpäevale aja jooksul antud hoopis uus tähendus – mõelgem või 9. maile, mida varem tunti võidupühana, aga nüüd hoopis Euroopa päevana. Samas on sel päeval paljude Eesti elanike jaoks ka erinevaid isiklike tähendusi. Seljamaa sõnul moodustavad inimeste isiklike oluliste päevade kõrval

teise ringi perekondlikud või regionaalsed tähtsündmused. Siin võib tuua näiteid kalurite päevast Kihnu saarel või kaevurite päevast Kirde-Eestis, mis kannavad omavahel põimunud regionaalset ja professionaalset identiteeti. «Nii ametlikud kui ka mitteametlikud tähtpäevad struktureerivad meie aega ja ajatunnetust ning kuulumist eri kogukondadesse,» ütleb teadlane.

Mitmesuguseid tähtsündmusi armastab kalendrisse juurde kirjutada ka riiklik võim, püüdes nõnda rahvuskehandit luua ning kinnitada. Hiljutisest ajast meenub vastloodud priiuse põlistumise päev, mida tähistati 27. märtsil. Eesti riigi, parlamendi ja erakondade tegevust vaadates ütleb Seljamaa, et nende huvi kalendri kasutamise vastu selliste sõnumite saatmiseks on uue sajandi algusest kasvanud. «Kui mõtleme emakeelepäevale, mis loodi 1999. aastal, siis pärast seda on tähtsündmusi järjest juurde tulnud.»

Üsna värske pühadena vaatavad kalendrist vastu hõimupäev, vanavanemate päev ja ka vastupanuvõitluse päev. Osa neist on teaduri sõnul juurutatud selge mälupoliitilise eesmärgiga, samas kui teine osa rõhutab teatud väärtusi nagu perekond, eesti keel või meie soome-ugri taust. Viimase aja lisandused peegeldavadki, millisena näeb eliit Eesti riiki ja selle funktsioone rahvuskultuuri säilitamisel.

AJAGA MUUTUVAD PÜHAD

Vaba riigi olemasolu on inimesi suunanud otsima ka meie ühiseid juuri ning taas leidma ja tähistama minevikus oluliseks peetud traditsioone. Võib ju küsida, kui populaarsed on üldse tänapäeval

meie muistsete esivanemate pühad? Seljamaa sõnul on kalendri ja selle kasutajate eripäraks eri kihistuste sünteesimisvõime. «Kui kirik hakkas propageerima oma pühasid, siis võttis ta tihti aluseks pööripäevad ja näiteks maaharimise ja viljakusega seotud pühad. Näiteks jõulud ja lihavõtted kattuvad ajalisel varasema eelkristliku aja tähtpäevadega,» ütleb folklorist. Selles plaanis on uurijal raske välja tuua muinaseestlaste tähtpäevi, kuna eri kultuuritasandid on tänaseks niivõrd segunenud. Nõnda on ka mardipäeva ja kadripäeva algseks taustaks hingedeae, talve algus ning väljas tehtavate tööde lõpp, ka viljakuse taotlus, kuid hiljem on sellega segunenud pühakute mälestuse jäädvustamine.

KOMBED LOOVAD KOGUKONDA

Samas on tähtpäevadega seostuvad kombid paljudel juhtudel sarnased, olles seotud kas mõne koha või kindlate tegevustega. Sageli on selleks tegevuseks inimeste kokkutulemine, koos söömine ja muidugi peavad laual olema teatud kindlad road. Seljamaa lausub, et taoliste kommete järgimine loob kogukonda ning sellised ühtsustunde loomise tehnoloogiad korduvad ajast aega ja riigist riiki.

Jaanipäeva kui ühe suurima suvise püha puhul kipume seda pidama Eestis vaid eestlastele üdini omaks pühaks. Samas on folklorist Eestis elavate vähe- muste traditsioone kaardistades näinud välitöödel hoopis teistsugust pilti: «Käisin jaanilaupäeval Lasnamäel ja sealne õhk oli grill suitsust paks! Vabadel platsidel oli tohutult kirev hulk inimesi grillimas ja tegu polnud sugugi

ainult eesti- või venekeelsete inimestega.»

Viimase kahe kümnendi kestel on siinsesse kalendrisse üha jõulisemalt tungimas ka sootuks uued pühad, mis on imporditud mujalt maailmast. Kui näiteks halloween ja valentinipäev tekitavad vanema elanikkonna seas võõristust, siis noorem põlvkond on neid omaks võtnud.

«Mis puudutab püha Patricku päeva või halloween'i, siis siin on eriti raske vahet teha rahvapärase traditsiooni ja äri vahel,» räägib Seljamaa. USA-s doktorantuuris õppinud teadlase sõnul on seal halloween tõeline rahva loovuse püha, kus inimesed dekoreerivad kodusid, aedasid ja majade fassade ning konkureerivad omavahel selle pärast, kes suudab kõrvitsaid kõige mõjuvama viisil uuristada.

Postkasti omanikuna võib enamik meist olla tunnistajaks sellele, kuidas kaubandus rakendab heal meelel kõiksugu tähtpäevad tarbimisvankri ette. Kalendrit kasutavad mõnele teemale tähelepanu tõmbamiseks ka paljud organisatsioonid ja institutsioonid, kutsudes kord aastas tähistama rahvusvahelist vee-, neeru- või hoopis teatripäeva.

Seljamaa peab kalendrit ja tähtpäevi üheks loogiliseks kanaliks, mille kaudu huvirühmad pääsevad avalikkuse ette. Tema enda jaoks on tähtpäevade traditsioonide uurimisel oluline just see, kuidas taolised sündmused aitavad välja tuua inimeste identiteedi mitmetahulisust. Sõltub ju see, kuidas me end määratleme üsna palju konkreetsest olukorrast. «Meil kõigil on palju eri rolle ning põnev on see, kuidas me need enda jaoks traditsioonide abil loovalt kokku paneme,» ütleb folklorist. ①

Ringiga tagasi muuseumis, ikka ja alati Tartus

Foto: Andres Tennus

Tõnis Lukas on käinud sünnilinnas Tallinnas küll aastaid rahvast Toompeal esindamas, kuid kohe ülikoolitee alguses sai talle selgeks, et on tegelikult tartlane. Selle aasta alguses pani Lukas poliitikuameti maha, et olla ihu ja hingega Tartus Raadile tagasi jõudva eesti rahva muuseumi direktor – seda juba teist korda.

Merilyn Merisalu
merilyn.merisalu@ut.ee

Tartu ülikoolis ajalugu õppinud ja õpetanud noormehele tuli huvi just ajaloo vastu loomulikult. Tema emapoolne onu oli Hiiu maal ajalooõpetaja ja kuigi nõukogude võimu poolt talust välja tõstetud isa ei saanud Tallinnasse kolides pea midagi kaasa võtta, hõljus Lukaste kodus palju lugusid ja mälestusi.

«Just ajaloolise mälu kohalolu oli tõenäoliselt see, mis mind mõjutas ajaloolaseks hakkama. Ja ilmselt ka konkreetne huvi vanalinna vastu – käisin ju koolis praeguses Gustav Adolfi gümnaasiumis, mis asub kohe Tallinna linnamüüri juures,» pakub Lukas.

Tartusse sattus endine haridus- ja teadusminister esimest korda tõsisemalt 1980. aastal, kui pealinnas sündinud ja kasvanud noormees käis ülikoolis sisseastumiseksameid tegemas. Kuigi aasta varem oli Lukas võitnud üle-eestilise ajaloo olümpiaadi vanemale vanuserühmale, ei arvestatud tollal selliseid saavutusi ja tugeva konkursi tõttu tuli veel aastake oodata.

EI SAANUD KUIDAGI TARTUST MINEMA

Seda kiiremini sai noormehest juba esimesel õppeaastal puhas tartlane. Lukas mäletab selgelt, et kui teised Tallinnast pärit kursusekaaslased käisid igal nädalavahetusel kodus pealinnas Soome televisiooni vaatamas ja soojas vannis, siis teda haaras Tartu elu

kohe kaasa.

«Tallinnasse minek hakkas muutuma järjest raskemaks. Mõnikord sai reede õhtul minemisega alustatud, aga rongid lasti järjest ära sõita. Nii tuli juba reede öö vastu laupäeva, siis laupäev ja pühapäeval polnud ju mõtet enam sõita,» meenutab mees.

Ülikoolilinnas jäämise põhjused olid igasugused organisatsioonid ja nendega seotud huvitavad üritused. Ajaloolaste seltsielu oli kaunis tormiline ja seda mitte ainult vanas Pälsoni ühiselamus toimivate olengute tõttu.

Näiteks Noor-Tartu ühenduse tööpäevade hulka kuulus ka nädalavahetustel kalmistute korrastamine ja võsariiumine, regulaarselt toimusid ajaloorongi ekskursioonid. Kõigist asjadest tuli osa võtta ja seetõttu jäigi Tallinn järjest kaugemale.

«Mingil hetkel märkas, et minu elu toimus peamiselt kolmnurgas,» räägib Lukas. Kui õppetöö peahoonest Tähe tänavale kolis, sai kolmnurgaks ühiselamu-raamatukogu-õppehoone. Kuigi, tõsi küll, peahoones ja selle ümbruses toimusid ajaloorongi üritused edasi.

Lukas mõistis juba siis, et Tartu on tema jaoks tihedalt ülikooliga seotud. Oma mõtte kontrollimiseks tegi ta ühel päeval katse. Vanema üliõpilasena läks ta seisma Pirogovi pargi nurgale, Ülikooli ja Lossi tänava ristumiskohta. Tunni aja jooksul jälgis ja loetles ta möödujaid ja leidis, et ligi 90% inimestest olid talle ülikooli kaudu nii nägu- kui ka nimepidi tuttavad.

Kuigi tuttavaid jagus ja õppetöö kõrvalt oli Lukas tegus ka mitmesugustes üliõpilasuuringutes, taheti teda siiski ülikoolist suisa kolmel korral välja visata. Põhjuseks võiski olla noormehe liigne aktiivsus, mis ei tahtnud tolaeagsele riigivõimule hästi sobida.

TULEMUSTETA «VÄLJAVISKAMINE»

Kõik need korrad, kus ülikooli parteivõimud olid Lukase väljaviskamisele lähedal, olid viiendal kursusel. Esimese neist põhjustas sõpradega nõukogude valimisjaoskonna lubamatu kontrollimine. Lukas, Toomas Anepaio ja Indrek Tarand olid vahetustega hääletamispäeval juba kella kuuest hommikul valimisjaoskonnas kohal ja manitsesid jaoskonna töotajaid, et need ei laseks hääletada inimestel, kes tahtsid seda teha mitme eest või kellel polnud dokumenti kaasas.

«Meie nõudsimel küll seadustest kinnipidamist, aga see ajas nõukogude võimu nii ähmi täis, et kogu päeva jooksul käisid kohal KGB ja teaduskonna esindajad meid manitsemas, ähvardamas ja hurjutamas, et lõpetaksime sellise segamise,» muigab Lukas.

Lõpuks saigi teaduskonna juhtkond ja kogu ülikool nõukogude linnavõimudelt ja parteikomiteelt sugeda, et Tartu linna valimiste näitajad alla tõmmati. Tollal oli kombeks, et ühe kandidaadiga valimiste osavõtuprotsent oli umbes 99,9.

Peamiselt ülikooli inimestele

mõeldud valimisjaoskonnas, praeguses Reiniku koolis korraldatud omaalgatuslik kontroll tekitas aga olukorra, kus valimistel osalejaid oli ennekuulmatult vähe ja ka ainukandidaat Tõnu Laak sai häbiväärselt vähe poolthääli.

«Ma võin eksida, aga tollal oli kandidaadi poolt vist ainult 90 või vähem protsenti. Isegi kui 95%, ajas see nõukogude võimu nii paanikasse, et parteilased ähvardasid meid nõukogude üliõpilasele sobimatu teo eest ülikoolist välja visata. Kuidagi rahunes see olukord aga ikkagi maha.»

Järgmine oht oli sama õppeaasta kevadel, kui esimese kursuse ajalootudengid korraldasid ülikooli aulas fosforiidikaevandamisestase koosoleku. Kaevandamise mittealustamise nõute kõrval hakati koosolekul pidama ka rahvuslikke kõnesid ja nõudma Eesti maa ja rahva säilimist.

Kuigi tegelikud korraldajad olid nooremad tudengid, ei tahtnud ülikooli juhtkond uskuda, et selle pahanduse tegid noored komsomoliliikmed. Et Lukas oli korraldajatest ainuke, kes polnud komsomoli astunud, süüdistatigi kõiges teda kui vana võimuvastalist, kes oli noored halvale teele viinud. Ka seekord jäi ülikoolist väljaviskamine imekombel ära.

«Viimane kord oli maikuus rahukontserdi ajal Raekoja platsis, kus ma korraldasin fosforiidivastase loosungi paigaldamise raekoja seinale. See oli täiesti ennekuulmatu häbematus, väljaviskamine oli väga lähedal – parteikomitees tehti isegi vastav esildis. Selleks hetkeks oli mul aga diplomitöö tehtud ja lõpueksamid pooleli. Ilmselt tundus 1987. aastal ka parteijuhtidele, et nii õpingute lõpus on üliõpilase väljaviskamine natuke liiast. Sain küll lõpetada,

aga aspirantuuri teadustööd jätkama mul ei lubatud enam jääda,» meenutab Lukas.

Selle asemel läks ta hoopis Rõngu kooli õpetajaks ja asus aktiivsemalt muinsuskaitseliikumisega tegelema. Muinsuskaitse selts ja looduskaitse selts said neil aastail ühiskondliku liikumise legaalseteks lipulaevadeks, millel nähtavaid poliitilisi nõudmisi polnud. Ometi said just neist organisatsioonidest rahvusliku liikumise algatajad, kelle ridades oli suurem osa tulevastest eestimeelsetest poliitikutest.

LEGENDAARSED MUINSUSKAITSEPÄEVAD

«Just 25 aastat tagasi toimusidki esimesed muinsuskaitsepäevad ja noorematele põlvkondadele on seega väga asjakohane meenutada, et Eesti ei ole kogu aeg vaba olnud. Selle eest on eri põlvkondadel eri moodi tulnud seista – kellel relvaga, kellel poliitilist vastupanu osutades,» sõnab Lukas, kes oli koos Tõnn Sarvega üks päevade peakorraldajatest.

Ilusad aprilliilmad soosisid, et muinsuskaitsepäevad olid rahvarohked: kokku tuli tuhandeid inimesi. Lukas tõdeb tagantjärele, et ilma üliõpilastest eestvedajate ja Tartu vaimuseta ei oleks see rahvavool vist nii võimas olnud.

«See pidi olema ikka pöörane vaimustus, mis meid kandis! Nelja päeva jooksul toimus üle 70 ettevõtmise, kusjuures inimeste hulk oli kõigil neil ettevõtmistel arvavast suurem ja üritused kestsid ka arvavast kauem aega,» räägib ta.

Kuna Lukas ise töötas veel Rõngus kooliõpetajana, ei saanud ta iga päev Tartus kohal käia. Seda aga, kuidas sajad inimesed ühes kohas lõppenud ürituselt jõena korraga järgmisesse kohta

voolasid ning kuidas üle pika aja avalikult sinimustvalged värvid välja toodi, mäletab ta selgelt.

«Meie põlvkonna ülesanne oligi avalikus elus kaasa lüüa. Ühiskondlike liikumiste kaudu Eesti ellu sukeldumine tähendas vastutuse võtmist. Muinsuskaitse selts oli ju üks neist, kes korraldas Eesti Kongressi, kus nõuti riiklikku iseseisvust. Kui Eesti saigi vabaks, oli ülesanne hakata tärkavas riigis tööd tegema. Kes teeb, see vastutab. Kui julgesid end vabaks laulda, peab julgema ka oma riiki üles ehitada.»

Toompeale jõudmine võttis Lukasel aga kauem aega kui paljudel kooli- ja mõttevandel. Tema jaoks oli olulisem elu Tartus ja töö eesti rahva muuseumi direktorina, kelleks ta 1992. aastal valiti. Ometi viis just töö ERM-is ka tema aktiivselt poliitikasse.

25 aastat tagasi nõuti just muinsuskaitsepäevadel ka Raadi vabastamist. Kunagises eesti rahva muuseumi asupaigas laiutas siis lagununud hoonetega nõukogude lennuväli, okastraadid ümber. Rahvas nõudis selle sümbolse väärtusega koha vabastamist ja muuseumi taastamist.

«Ma ei kandideerinud 1992. aastal parlamenti, kuna tegelesin suures osas muuseumi ehitamise mõttega. Sellise suure teemaga tuli aga linnavolikogu teemal kaasa rääkida, niisiis kandideerisin linnavolikokku. Ja riigi tasemel muuseumi eest seismiseks tuli lõpuks ikkagi ka riigikogusse kandideerida,» kirjeldab Lukas teekonda tipp-poliitikasse.

Lukas pooldab mõtteviisi, et poliitikud peaksid tegelema valdkondadega, millega nad on ka varem kokku puutunud. Rõngus õpetaja ja hiljem ülikoolis lektorina töötamise kogemuse toel

ning seega nii hariduse- kui ka ülikoolielu korraldamisega lähedalt kokku puutunud mees suundus parlamendis kultuurikomisjoni.

Komisjoni esimehe kohale kandideeris ta koos Jaak Allikuga. Mitmes voorus sama palju hääli saanud meeste vahel visati lõpuks münti, õnn naeratas Lukasele. Ja selle üle, et ta on poliitikukarjääris olnud algusest peale vastutaval kohal, on mehel siiralt hea meel.

«Noore inimese lihtliikmena hoidmine on mõnes mõttes raiskamine, värsket energiat peaks saama kasutada rahvale võimalikult kasulikult. Mina olen saanud õnneks elus rahmeldada ja energiat õigesse kohta suunata – loodan, et see on ikka asja ette läinud,» tähendab Lukas.

HARIDUS JA TEADUS ON TARTU RIDA

Näiteks esmakordselt haridusministriks saades oli noore mehe otsus ministeerium Tallinnast Tartusse tuua. Kuigi sisuliselt peab Lukas ise tollaseid haridusreformi palju olulisemaks, on ta päri, et operatiivülesannetest oli see kolimine üks suuremaid õnnestumisi.

Ministeerium jõudis Tartusse ilma tööd katkestamata, seda peab Lukas väga hea meeskonnatöö tulemuseks. Siin olid sobivamad nii halduskulud ja töötajate palgatase kui ka töötajad ise. Tartu on ju hariduse linn, siin on vastavate valdkondade spetsialistid olemas ning suurt osa tööst, mida ministeeriumis teha tuleb, on selgelt ülikoolide ja koolide igapäevatöös näha.

«Pealegi on Tartu Eesti eluga üldiselt rohkem kursis kui Tallinn. See asub rohkem ristumisteedel ja puutub kokku ka sellise

eluga, mida pealinnast Toompea mäe otsast nii kergesti ei näe. Haridusvõrk katab kogu maad ja koolide ühtluspõhimõtte järgi on Tartu hariduselu keskusena väga hea koht!»

Enam Lukas küll tegevpoliitik ei ole, aga emakeelse kõrghariduse käekäik läheb talle endiselt korda. Üliõpilaste arvu vähenedes oli juba aastaid tagasi näha, et ühel hetkel on võimalik kogu eesti keeles õppivate tudengite koolitamiseks vajaminev raha leida riigieelarvest.

«See mõte oli otseselt seotud eesti keele ja kultuuri hoidmisega. Praegune kõrgharidusreformi mudel ei ole küll täpselt see, mille mina ette panin, aga ma arvan, et nüüdseks on ülikoolid endid selle järgi piisavalt hästi seadistanud. Ma loodan, et uus süsteem ei too kaasa massilist üleminekut ingliskeelsele kõrgharidusele, eesti keele roll peaks meie ülikoolides ikkagi väga oluliseks jääma.»

Hariduse ja kultuuriga tegeleb Lukas edasi teistsuguses vormis, sest ka muuseumitöös on teadmiste jagamine väga olulisel kohal. Seda enam, et tänavu märtsis alustati eesti rahva muuseumi uue hoone ehitamist, mille sisu tuleb juba praegu ette valmistada.

Taas Raadil kodu leidva muuseumi ümber plaanib Tartu linn täiesti uut keskkonda, mis annaks praegu kesklinnast n-ö kusagil eemal asuvale piirkonnale uue hingamise. Oma teatrisaali, raamatukogu, kohviku ja õppesaalidega muuseumi ümber on muu hulgas plaanis rajada teemapark, mis uute töökohtadega tooks Raadile rohkem elanikke seda uut elu nautima.

«Kui ma ise olen töötanud väljaspool Tartut, ei ole ma korraldajaks isegi mõelnud, et enda pere

TÕNIS LUKAS

- Sündinud 5. juunil 1962 Tallinnas
- 1980 lõpetas Tallinna 1. keskkooli (praegune Gustav Adolphi gümnaasium)
- 1987 lõpetas TÜ ajaloo bakalaureuseastme ajaloo
- 1987–1989 õpetas Rõngu 8-klassilises koolis ajalugu ja matemaatikat
- 1989–1992 töötas Tartu ülikoolis lektorina
- 1992–1995 oli eesti rahva muuseumi direktor
- 1996–1997 oli Tartu linnaapea
- 1997 sai TÜ ajaloo erialal magistrikraadi
- 1995–2013 oli Isamaaliidu (hiljem IRL-i) koosseisus riigikogu liige ning kaks korda ka Eesti vabariigi haridus- ning haridus- ja teadusminister.

Tõnis Lukas on abielus TÜ filosoofiateaduskonna õppeprodekaani ja maailmakirjanduse dotsendi Liina Lukasega. Neil on kaks tütart ja poeg.

siit ära viia. Minu naine Liina töötab ju ülikoolis, lapsed õpivad siin – kes koolis, kes ülikoolis, laste kasvukeskkonnana on Tartu väga hea koht. Meie pere elab siin ja ma ei kujuta seda teisiti ettegi,» loodab Lukas, et Raadi uus hingamine annab ka teistele võimaluse Tartu elu nautida. ☺

Loe muinsuskaitsepäevadest pikemalt ajaloo rubriigis lk 42–45.

Vaheldusrikas elu Norras

Katerin Peärnberg

TÜ õigusteaduse 2. aasta magist-rant

Vahetusüliõpilane elab võõraste riiki tulles oma elus läbi neli faasi. Esmalt tabab teda vaimustus kõigest uuest: välistudengitele korraldatavatest üritustest, uutest ja põnevatest tutvustest, teistmoodi toidust, keelest, kultuurist ja elustiilist.

Selle järgneb kergemal või raskemal kujul kultuurišokk, kui on raske leppida kõige sellega, mis on teistmoodi. Võib tekkida koduigatus. Kolmas faas on kohanemine, mille järel jõuab üliõpilane peagi viimasesse faasi, kus ta tunneb, et on võõras riigis sama hästi kui kohalik ning suudab uutes oludes ideaalselt toime tulla.

Mina olen nüüdseks Norras elanud ja Oslo ülikoolis õppinud kolm kuud. Selle lühikese aja jooksul olen kõik neli faasi täiskü-rusel läbi elanud.

Pärast pikka välisülikooli ja stipendiumile kandideerimise protsessi jõudsin jaanuari alguses Oslosse. Erinevalt paljudest teistest välistudengitest, kes elavad kesklinnast eemal suurtes üliõpi-laslinnakutes, seadsin end sisse suurepärase vaatega ühiselamusse kõigest 15 minuti jalutuskäigu kaugusel kuningalossist.

Esimesed nädalad olid täis üli-

kooli ning eri tudengiorganisat-sioonide korraldatud üritusi ning pidusid. Söömise ja magamise peale polnud aega isegi mõelda, sest esmatähtis oli suhelda, leida sõpru, tegeleda paberimajandu-sega ning samal ajal tulla toime igapäevaste piasjadega, nagu poest harjumuspärase piimatoote leidmine või kõigest 15 sooja-kraadiga ühiselamutoas magami-ne. Käisime teiste tudengitega kolmekümnekesi koos kohalikel külas ning planeerisime reisi teisele poole polaarjoont.

Õppetöö hakkas aga peagi pihta ning harjuda tuli uue rutii-niga. Oslo ülikoolis on suur rõhk iseseisval õppel, mis tähendab, et loenguid on minimaalselt, semi-narid puuduvad ja suurema osa ajast tuleb tegeleda enese motivee-rimisega ning veeta päevi raama-tukogus istudes ja lugedes erialast kirjandust. Õppima sunnivad aga erakordselt ranged eksamireeglid.

Jagada kööki ja kahte dušši-ruumi 14 rahvusest ja kolmest maailmajaost pärit tudengiga tundus esialgu paras katsumus. Kõige keerulisem oli aga harju-da ja toime tulla faktiga, et elan nüüd ühes viiest maailma kõige

kallimas linnas. Esimest korda tundsin, et igatsen Eestit oma lihtsuse ja kõigi mugavustega.

Kuid inimene pidavat harjuma kõigega ning nii ei jää ka ühel tüü-pilisel vahetusüliõpilasel muud üle. Tegelikult on asi lihtsalt harjumisest kaugel, praegu nau-din viimast kui hetke koos oma uute sõpradega, lootes, et see suurepärase aeg minu elus ei saa liiga kiiresti läbi. Olles saavuta-nud turistiks olemise tipptaseme ja läbinud edukalt esmataseme keelekursuse, ei valmista tähed æ, ø ja å ning ilma kaardita linnas liikumine mulle enam mingit raskust. Kõrged kontsad olen asendanud praktiliste matkasaa-bastega ja näen ilmselt välja nagu üks õige norrakas.

MILLINE ON TÜÜPILINE NORRAKAS?

Tüüpiline norrakas ei erine samas tüüpilisest eestlasest kuigi palju. Mõlemad on rahuliku olemisega, harjunud elama loodusega kõr-vuti ning jutukaks muutuvad vaid reede ja laupäeva öösiti. Linnas ringi jalutades on nad ka harju-muspäraselt ebaviisakad ning võr-reldes Brüsseli või Pariisiga keegi

Oslos praami peal, kui allkirjutanu käis Oslo fjordis asuvaid saari avastamas.

niisama iga piasja pärast vabandama ei hakka. Olles elanud ka Rootsis ja reisinud Soomes ning Taanis, võin öelda, et norrakatel on siiski nii mõndagi, mis neid naabritest eristab.

Kõige huvitavam minu jaoks oli sõita esimest korda ülikooli ning püüda metroos mitte peale astuda igal pool vedelevalte suuskadele. Kui norrakal ei õnnestu nädalavahetuseks sõita linnast välja mägedesse oma elektri ning veevärgita mägiõnne, siis võtab ta ilmtingimata naise, lapsed, koera, pikniku-moona ning veedab mõnusa päeva mõnes Oslo metsas sportides ning hiljem lumme tehtud lõkkel vorste grillides. Teine võimalus on sõita kesklinnast praamiga läheduses asuvatele saartele kala püüdma.

Minu jaoks on imeline, kuidas norrakad oskavad kogu oma rikkuse juures lugu pidada lihtsusest ning suudavad nii hästi toime tulla neid ümbritsevas looduses. Väljakutsuvaid disainerrõivaid ning liiga uhkeid autosid peetakse siin pigem halva maitse märgiks. Peomeeleolus muutub norrakas aga täielikult, mida iseloomustab arusaamatus keeles seltskonnalaude laulmine ning kaaslastega iga-suguste hullumeelsuste tegemine. Rasketel hetkedel ei saa norrakas aga kunagi vihaseks, teda valdavad pigem kurbus ja pettumus.

MIKS JUST OSLO ÜLIKOOL?

Oslo ülikool asutati alles 1811. aastal, kuid see on Norra vanim, suurim ja prestiižseim õppeasutus ja ka Euroopa üks parimaid ülikoole. Hoolimata sellest, et õppetöö on suures osas iseseisev, on siinsed õppejõud kas kohalikud või naaberriikidest pärit oma ala parimad ja rahvusvaheliselt tunnustatud, kelle poole samas

Saami festivalil tänava veebruaris.

Fotod: 3x erakogu

pöördutakse vaid eesnimelisele.

Peale tavapärase õppetöö toimub palju akadeemilisi üritusi ja rahvusvahelisi seminare. Mõned loengud on mõnusa vaheldusena toimunud ka suuremates advokaadibüroodes. Ülikooli õppima asudes oli akadeemilise ellu lihtne sisse elada, sest infovoldikud jõudsid minuni juba enne Oslosse tulekut, kohapeal lisandusid lõputud infoüritused.

Ei saa mainimata jätta, et norra keele tunnis käies pakub õppejõud meile iga kord kohvi ja šokolaadi ning terve Oslo on täis üliõpilastele mõeldud raamatukogusid, arvutiruumi ning õppimiskohti, kuhu lugema minnes võib võileiva kaasa võtta. Oslo ülikool on ideaalne üliõpilasele, kes oskab hinnata ülikooli pakutavaid akadeemilisi võimalusi ning armastab loodust, kuid samal ajal naudib ka pealinna melu.

Siin oldud aeg on olnud nagu üks suur seiklus. Olen näinud taevast virmalisi, käinud polaarjoone taga, einestanud maailma põhjapoolseimas Burger Kingis, sattunud Norra televisiooni, näinud põhjapõtrade võiduajamist,

õppinud valmistama eri rahvuste roogi, pildistanud külmakraadidega kuus tundi järjest öist Oslost, sõitnud autoga üle piiri Rootsi, käinud kruusil Taanis, võõrustanud küllatunud sõpru, veetnud öö mägiõnne ning arutanud hommikutundideni kaasüliõpilastega maailmaasju. Ees ootab suvi, fjordis ujumine ning kuningalossi kõrval pargis sõpradega grillimine.

Aeg vahetusüliõpilasele ei ole seega oluline mitte ainult seetõttu, et see on hea võimalus end erialaselt täiendada, vaid võõras riigis elatud aeg avardab tohutult maailmapilti ning õpetab aktsepteerima ja mõistma eri inimestüüpe, rahvusi ja kultuure. Ma ei hakka rääkimagi tutvustest üle maailma ning uutest võimalustest tööturul. Selleks, et ennast ja oma kultuuri kõige paremini tundma õppida, tuleb mõneks ajaks välismaale minna. Kui väga tahta, on kõigil üliõpilastel see võimalus ka olemas. Seniks aga: *Beste hilsener til Estland!* ☺

Katerin Peärnbergi õpinguid toetab Euroopa Liidu Euroopa sotsiaalfond programmi DoRa raames. Programmi DoRa viib ellu sihtasutus Archimedes.

**TARTU ÜLIKOOL
KIRJASTUS**

RAAMATUTE SUURMÜÜK

01. aprill – 30. aprill 2013

 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">25,25 20,20</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">12,61 10,08</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">18,92 15,13</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">12,51 10,00</div>
 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">6,31 5,04</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">9,46 7,56</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">31,54 25,23</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">6,26 5,00</div>
 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">17,66 14,12</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">8,83 7,06</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">21,45 17,16</div>	 <div style="background-color: red; color: white; padding: 5px; font-weight: bold;">6,39 5,11</div>

**TARTU ÜLIKOOL
RAAMATUPOOD**

AVATUD UUEL AADRESSIL RAEKOJA PLATS 11

MUUDATUSED UURIMISTOETUSE TAOTLEMISEL

Foto: erakogu

Madis Saluveer

Eesti teadusagentuuri uurimistoetuste osakonna juhataja

2013. aastal esitatakse institutsionaalse uurimistoetuse taotlusi 15. märtsist 30. aprillini. Koondtaotlus ja sellele lisatavad andmed esitatakse Eesti teadusinfosüsteemi ETIS kaudu.

Taotluste hindamist korraldab Eesti teadusagentuur, taotlusi hindab hindamiskomitee, kes moodustab hindamiseks valdkondlikud ekspertkomisjonid. Ekspertkomisjonid lähtuvad oma töös kirjalikest retsensioonidest, mille annavad taotlustele valdavalt välisekspertid. Iga taotlust hindab vähemalt kaks eksperti.

Alates käesolevast aastast on asutustel võimalus koondtaotluses näidata ära kõige olulisemad teemad, lähtudes asutuse strateegilistest eesmärkidest. Algavas taotlusvoorus kõige tähtsamatele teemadele taotletava toetuse kogusumma võib olla kuni 30% 2013.

aastal lõppevate taotleja sihtfinantseeritavate uurimisteemade summast või asutuse väikseima lõppeva sihtfinantseeritava teema maht. Asutuse strateegiliselt olulisteks nimetatud teemade puhul lisandub teema olulisuse hindamisel automaatselt kaks punkti. Nii võivad asutusele strateegiliselt olulised teemad koguda hindamisel maksimaalselt 20, kõik teised teemad aga kuni 18 punkti.

Teema tähtsus nii asutuse kui ka riigi jaoks, teadus- ja arendusasutuse senine roll, praegused ülesanded ja eesmärgid ning jätkusuutlikkus on üks neljast hindamiskriteeriumist. Uurimisteema taotluse puhul hinnatakse veel kavandatava uurimisteema põhjendatust, põhieesmärke, püstitatud hüpoteese, meetodite ja tegevuskava kvaliteeti. Uurimisteemat elluviiva meeskonna puhul hinnatakse põhitäitjate senise teadustöö tulemuslikkust ning meeskonna optimaalset koosseisu teema täitmiseks. Samuti antakse hinnang teema täitmiseks vajaliku taristu olemasolule ja seisundile.

Teadusagentuuri hindamiskomitee moodustab uurimisteemade taotluste valdkondlikud pingeread, mille aluseks on taotlustele antud lõpphinded. Hindamiskomitee fikseerib valdkondliku rahastuse proportsioonid ja võimaliku valdkondadevahelise ümberjaotuse suuruse enne hindamise algust hindamiskomitees.

Teine oluline muudatus algavas taotlusvoorus on see, et teadusasutusele tagatakse sihtfinantseeritavate teadusteemade ja institutsionaalsete uurimistoetuste rahastamine vähemalt 85% ulatuses eelmise aasta SF-i ja IUT-i vahendite kogumahust. Tänavu esitatakse uurimistoetuse taotlusi 2014. aastaks ning võrdlus-aastaks on 2013. aasta.

Uurimisteema juht võib olla doktorikraadi või sellele vastava (välisriigi) kvalifikatsiooniga isik, kes on valdkonnas tunnustatud teadlane ja kes töötab uurimisteema täitmise ajal vähemalt 0,5 tööajaga

uurimistoetust taotlevas teadus- ja arendusasutuses. Lisaks uurimisteema juhile näidatakse taotluses kuni viis uurimisteema täitmisel osalevat põhitäitjat, kelle kvalifikatsiooni arvestatakse taotluse hindamisel. Lisaks nendele võivad olla teema täitmise kaasatud ka teised täitjad.

Uurimisteema taotluses saab teha ettepaneku teiste institutsionaalsete uurimisteemade või sihtfinantseeritavate teadusteemade liitmiseks või lõpetamise tõttu vabanevate ressursside suunamiseks uurimisteemasse. Erinevalt eelmise aasta taotlusvoorst ei saa Eesti teadusfondi otsusega eraldatud grante 2013. aastal taotletavate uurimisteemadega liita.

Uurimisteema eelarve koostamise kohta on Eesti teadusagentuuri koduleheküljel eraldi juhend, mis näitab ära personalikulu arvestusliku määra ning juhend teiste otsete kulude arvutamiseks. Personalikulud peaksid moodustama eksperimentaalsetel teadusteel vähemalt 60% otsestest kuludest ja mitteeksperimentaalsetel teemadel vähemalt 80% otsestest kuludest. Kraadiõppurite stipendiume taotluses eraldi välja ei tooda, need on osa personalikuludest. Hindamiskomitee ettepanekul kehtestatakse täiskohaga töötajate personalikulu määr. Arvestuslik personalikulu koosneb brutopalgast koos kõigi riiklike maksudega. See on suurus, mille järgi eraldatakse raha, aga mis ei ole asutustele siduv töötasu määramisel.

Lisaks personalikuludele eraldatakse teema täitmiseks muudeks otsesteks teadustöö kuludeks (sh aparatuuri ja seadmete soetamiseks, lähetuskuludeks, teadustöö publitseerimisega seotud kuludeks jms) eksperimentaalse teadusteema puhul kuni 40% ja mitteeksperimentaalsete teadusteemade puhul kuni 20% teema otsete kulude mahust (personalikulu + muud otsesed teadustöö täitmise kulud). Taotlusvormil kirjeldatakse need kulud etteantud eelarveridade kaupa, lisades igale reale selgituse, milleks kulu on planeeritud. Hindamiskomitee hindab kuluridade põhjendatust, võttes arvesse taotluse valdkondlikku spetsiifikat. Hindamiskomitee võib oma otsust põhjendades vähendada teisi otseid kulusid.

Selle aasta institutsionaalse uurimistoetuse taotlusvooru maht on ligikaudu 11,7 miljonit eurot. Seda on peaaegu kaks korda nii palju kui eelmisel aastal institutsionaalse uurimistoetuse taotlusvoorus. Seda summat ei saa aga vaadata eraldiseisvana sihtfinantseerimiseks eraldatud rahastusest ning teadusasutustele teadus- ja arendustegevuseks eraldatud raha on aasta-aastalt isegi mõnevõrra vähenenud: 2008 oli see 24,741 miljonit eurot, 2010. aastal 23,047 miljonit

Asutuse strateegiliselt olulisteks nimetatud teemade puhul lisandub teema tähtsuse hindamisel automaatselt kaks punkti. Nii võivad asutusele strateegiliselt olulised teemad koguda hindamisel maksimaalselt 20, kõik teised teemad aga kuni 18 punkti.

eurot ja 2012. aastal 22,970 miljonit eurot. Olukorras, kus institutsionaalse uurimistoetuse taotluste kogumaht ületas vabanevaid ressursse enam kui neli korda, oli hindamiskomitee eelmise aasta taotlusvooru järel väga raske dilemma ees. Uurimistoetuse eesmärk on rahastada teadus- ja arendusasutuste kõrgetasemelist teadus- ja arendustegevust. Kui võtta aluseks vaid see üks kriteerium, siis isegi nende 17 taotluse puhul, mis said hindeks 4,5 või 5, ületas vajaduspõhise rahastamismudeli rakendamisel taotluste maht 2012. aastal vabanenud rahalisi vahendeid ühe miljoni euro võrra.

Teiselt poolt on IUT-i ülesanne tagada teadustegevuse järjepidevus ja väljakujunenud teadusvaldkondade teatud tasakaal. Ainult kõige kõrgema hinde saanud 17 taotluse finantseerimise puhul poleks sellist järjepidevust suudetud tagada ei teadus- ja arendusasutuste ega ka teadusvaldkondade loikes. Hindamiskomitee leidis õigustatult, et olemasolevate äärmiselt piiratud ressursside puhul ei ole vajaduspõhise rahastamismudeli täielik rakendamine 2013. aastal veel võimalik, ilma et see oluliselt kahjustaks Eesti teadusasutuste ja -valdkondade järjepidevust ning jätkusuutlikkust. Seega rahastati kokku 31 uut taotlust.

Konkurentsipõhine teadusrahastuse taotlemine on muutnud Eesti teadlased tugevaks ja konkurentsivõimeliseks ka maailmas, paraku ei ole rahastamise maht jõudnud kvaliteedi paranemisele järele, mis tähendab, et rahastamist ei leia mitte väga head taotlused, vaid parimatest parimad.

Hindamiskomitee teeb esialgsed otsused uurimistoetuste määramiseks septembri lõpus ning saadab need seejärel asutustele tutvumiseks ja tagasisideks. Lõpliku otsuse institutsionaalse uurimistoetuse rahastatavate teemade kohta kinnitab haridus- ja teadusminister 2014. aasta riigieelarve kinnitamise järel.

Lisainformatsioon institutsionaalse uurimistoetuse taotlemise kohta, hindamiskriteeriumid ja eelarve koostamise põhimõtted on kättesaadavad: <http://www.etag.ee/rahastamine/institutsionaalne-uurimistoetus>.

EESTI TEADLASTE JAOKS TÄHTIS TEADUSRAHADE JAGAMINE

Foto: Andres Tennus

Marco Kirm
TÜ teadusprorektor

15. märtsil avanes teine institutsionaalsete uurimistaotluste (IUT) voor, mida korraldab hiljuti aastaseks saanud Eesti teadusagentuur (ETAG). See on tähtis kogu Eesti teadlaskonnale, sest rahastuse maht ulatub 12 miljoni euroni. Seda on kaks korda rohkem kui esimeses taotlusvoorus.

Esimene IUT-i voor oli Tartu ülikooli teadlastele edukas, sest 42 esitatud taotlusest finantseeriti täpselt pooli, 75% kogu jagatavast rahast jõudis TÜ teadlasteni. Edukate IUT-i taotlustega seotud varasemate sihtfinantseerimise (SF) ja ETF-i grantidega saadud 4,5 miljoni eurot on kindlasti rahaliselt hea tulemus (kasv 12%), kuigi, kui arvestada kõiki ülikoolis lõppenud SF-i teemasid ja grante, on kogu tulemus veidi miinuses.

Esimene personaalsete uurimistaotluse voor kulges üle ootuste tulemuslikult, kus ülikooli

teadlaste 27-le rahastatud projektile lisandus veel 1,38 miljoni eurot (63% kogusummast). Seega on ETAG-i korraldatud esimesed taotlusvoorud olnud TÜ teadlastele igati edukad.

Mida õppida IUT-i esimesest taotlusvoorst? TÜ rahastatud taotluste keskmine maht on kasvanud 215 000 eurot. See on kaks korda suurem kui aasta tagasi viimases SF-i voorus. Selle tulemusel rahastab riik varasemaga võrreldes vähem uurimisrühmi. Samuti on vaja märkida, et rahastuse said teemad, mille hindad olid väga head või veel paremad.

Seega on taotluse uudsus, taotlejate pädevus, teadustöö kvaliteet ning rahvusvaheline konkurentsivõime väga tähtsad ning kompromissid ei ole võimalikud.

Võib prognoosida, et ka 2013. aasta voorus jäävad mitmed tugevad taotlused rahastuseta ETAG-i käsutuses olevate vahendite piiratud mahu ja pingelise konkurentsi tõttu. Seepärast peavad taotlejad tõsiselt läbi mõtlema, kus nad on kõige läbilöögivõimelisemad ja kas tulemuslikuks taotlemiseks on olemas kogu pädevus või on vaja taotlus esitada koos mitme varem eraldi tegutsenud uurimisrühmaga.

Eelmise taotlusvooru tulemustest selgus ka, et eelis oli nn klassikalistel fookuseeritud granditaotlustel, võrreldes nende taotlejatega, kes keskendusid laiemalt teatud eriala järjepidevusele. Selles mõttes ei kajastunud institutsionaalsuse mõõde eelmise vooru tulemustes kõige paremini.

Teisalt on see konflikt rahastusmehhanismis sisse programmeeritud, mis võimaldab teadus- ja arendusasutustel rahastada kõrgetasemelist teadus- ja arendustegevust ning ajakohastada ja ülal pidada selleks vajalikku taristut.

Sarnastel tingimustel aga konkureerivad ja samast allikast tuleb rahastada ka neid uurimissuundi, mis ei konkureeri nn teaduse olümpiamedalile, kuid mis on vajalikud Eesti arenguks laiemalt. Ei ole võimalik

ühhe rahastusskeemiga lahendada algselt vastandlike ülesandeid: ühelt poolt rahastada maailma tipptasemel teadust ning teisalt katta ühiskonna ning kõrghariduse ja teaduse laiemaid vajadusi.

Tartu ülikool tegi ettepaneku kasvatada institutsionaalsust viisil, mis oleks andnud teadus- ja arendusasutuste käsutusse lisavahendeid: nimelt baasfinantseerimise või IUT-ga kaasneva üldkulu osa suurendamisega, mida oleks võimalik kasutada kirjeldatud probleemide lahendamiseks. Üldkulu määra suurendamiseks on teinagi tähtis põhjus: ülikooli nii uued kui ka renoveeritud laborihooned on tehnoloogilisemad kui eales varem, millega kaasneb infrastruktuurikulu kasv, rääkimata elektri hinna tõusust. Sellest loomulikult teadlastele uurimistööks lisaressurssi ei tule ja parim lahendus oleks rahastuse kasv, mis on peatunud juba mõni aasta tagasi seoses rahutute aegadega maailmamajanduses.

Teadusasutuste 30% oluliste uurimisteemade nimetamise õigus, mis on juba tekitanud teadlastes õigustatud pahameelt, ei lahenda kujunenud olukorda institutsionaalsuse mõttes. See soosib eelkõige väikesi asutusi, kus ainus või üks vähestest teemadest saab teiste taotlejatega võrreldes kahepunktise eelise. Loodetavasti ei alanda see pikemas perspektiivis teadustöö kvaliteeti, kahandades seeläbi Eesti teaduse üldist konkurentsivõimet. Meie eesmärk on ju tagada kvaliteetne teadustegevus vajalikel erialadel, mitte lihtsalt mõne organisatsiooni säilimine, küsimata midagi tulemuslikkuse kohta.

Tänavuses IUT-i taotlusvoorus, kus jagatakse ümber ligi pool kogu rahast, on Tartu ülikooli senatil võimalus valida taotlusi kuni 1,8 miljoni euro ulatuses. Arvestades teaduskondade esitatud taotluste planeeritavaid eelarveid (keskmiselt 318 000 eurot), tähendab see ligi kuue eelistuse määramist, mis ülikooli tänavuste taotluste koguarvust on veidi üle 10%. Lähtudes tulevikus ümberjagatavast teadusraha hulgast, saab 2014. aastal valida samamoodi kolm taotlust ning 2015. aastal vaid ühe.

Vajalike teemade valikuprotsess on käivitunud ning diskussioonid teaduskondades alanud. Senatis toimunud arutelust jäid kõlama mõtted, et järgida tuleks valdkondade tasakaalustatud arengu põhimõtteid, võtta arvesse taotlejate kvaliteeti, teadus- ja arendusosakonnas koostatud taustaandmete analüüsi ja teaduskondade ettepanekuid. See annab arengukava komisjonile hea stardipositsiooni IUT-i taotluste eelistuste ettepaneku koostamisel senatile, kes teeb lõpliku valiku oma aprillikuu istungil. Ka

hindamiskomisjon saab tänavu anda täpsustunud tingimustes oma panuse institutsionaalsete aspektide arvestamisel. Sügisel annab käesolev taotlusvoor vajaliku tagasidest esimest korda rakenduvale eelistuste süsteemile ja selle jätkusuutlikkusele. Samas eelistatakse teaduse üldisest finantseerimise loogikast lähtuvalt kindlasti olukorda, kus reeglistik on paigas ning igal aastal ei järgne suuri muudatusi, nagu see seni on juhtunud.

Tänavuses IUT-i taotlusvoorus on Tartu ülikoolis koostamisel 57 taotlust. Esialgne taotletav finantseerimise maht on 18 miljoni eurot. See ületab lõppeva 52 teema mahu kolmekordsest. Taotlejad on teinud korraliku kodutöö, et mehitada need taotluste kvaliteedi tagamiseks parimal viisil ning moodustada taotlused kõige tugevamatest uurimisrühmadest. Sellest annab tunnistust teemade arvu suurenemine vaid viie võrra ning teaduskonnaüleste ühistootluste ettevalmistamine. Teaduskonnaüleste taotluste valmistavad ette loodus- ja tehnoloogia- teaduskond, sotsiaal- ja haridusteaduskond kasvatus- teadustes, sotsiaal- ja haridusteaduskond ja õigusteaduskond farmakoloogia, psühholoogia ja meditsiini kokkupuute alal.

Kindlasti on taotlusvoor tähtis kogu ülikoolile, sest ümber jagatakse 43% kogu meie teadlaste kasutada olevast SF-i ja ETF-i rahast. Näiteks majandusteaduskonnas, raamatukogus ja geenivaramus lõpeb sel aastal nende ainus teadusteema, keemia instituudis on lõppevate teemade hulk väga suur (86%).

Sama tähtis on taotlusvoor mitmetele teadusharudele, kus on sellel aastal sarnane olukord: sporditeadustes, riigiteadustes, majandusteadustes, kommunikatsiooni- ja infoteadustes, matemaatikas, maateadustes ja filosoofias.

Esmakordselt valmistatakse ette taotlusi (TÜ-st kuus ja kaastaotlejana veel ühes) ja hakatakse finantseerima tuumiktaristuid, kuhu kuuluvad Eesti teaduse teekaardi seni rahastust leidnud objektid. Paraku ei saa toetus neile Eesti teaduse lipulaevadele eriti mahukas, sest selleks on ette nähtud vahendeid ligi pool miljonit eurot.

Lõpetuseks soovin kõigile taotlejatele visadust väljapaistvate ideede vormimisel konkurentsivõimeliselt taotluseks. Ei tohi ka unustada plaane personaalsete uurimistoetustega. Teatavasti ei tohi põhitäitjad neis projektides kattuda. Loodan, et TÜ teadlased jätkavad endiselt eduga tegutsedes teadusrahade hankimist.

Muinsuskaitse taastas muinsuste muinsust – iseseisvat Eestit

Aprillis 25 aastat tagasi olid Tartu muinsuskaitjad need, kes julgusid sinimustvalged lipud lagedale tuua.

Foto: Ülo Josing

Varje Sootak
varje.sootak@ut.ee

Tõid lagedale ja sinna need jäidki. Mõni kuu varem asutatud Eesti muinsuskaitse seltsi (EMS) esimene esimees Trivimi Velliste on kirjutanud, et ennekõike tuligi taastada muinsuste muinsus – iseseisev Eesti, millea poleks olnud lootust säilida ka muudel muinsustel. EMS-i volikogu liikme Lennart Meri arvates tuli tõlgendada muinsuskaitset avaralt: muinsus on kõik, millele on peale hinganud kõikvõimas aeg, see on meie ühismälu.

Eesti oli ainus liiduvabariik, kus puudus kitsamalt muinsuskaitsele tegevusele suunatud ühiskondlik organisatsioon. EMS-i kauaaegne esimees Jaan Tamm on kirjutanud, et üks selle põhjusi oli kahe tugeva ühiskondliku organisatsiooni olemasolu: teaduste akadeemia juures asuv kodu-uurimise selts ja Eesti looduskaitse selts. Aktiivsed looduskaitjad korrastasid ja tähistasid ka kultuuritegelaste sünni- ja elupaiku ning aitasid säilitada muinsusi, mis muidu oleksid jäädavalt kadunud. Vene okupatsiooni ajal ei olnud aga võimalik taastada vabadussõja

sambaid, meenutada avalikult selle kangelasi, küüditamist jmt.

MUINSUSTE KAITSEST

1970. aastate teisel poolel hakkasid hõõguma ka eht muinsuskaitse sõed, süttides Tallinnas Tõru raamatuklubi, kodulinna liikumise ja 1981 muinsuskaitse klubi Vare loomisega Ott Sandraku eestvõttel. Nii neil kui ka teistel muinsuskaitse sisuga ühendusel oli oma osa 1980. aastate algul professionaalsete muinsuskaitseklubide tekkimisel.

EMS-i sünni tee kulges pikalt ja keeruliselt, millest saab lugeda raamatus «Eesti Muinsuskaitse

Selts 25». Jaan Tamm mainib selles ka riikliku muinsuskaitsepoliitika avarumist, millele aitas kaasa 1985 alanud stagnatsiooniühiskonna uutmine. Eestis algasid ametlikud üritused aasta varem, kui anti korraldus organiseerida rahvusvahelise ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitse kuu üritusi. Hoolimata ametlikult lubatud piiridest algas tänu oma sütitavatele eestvedajatele 1986 massiline muinsuskaitseklubide teke koos üleriigiliste kokkutelekutega. Tartu ülikoolis loodi akadeemiline muinsuskaitse selts 1987. aasta septembris, detsembris Tallinnas EMS. Akadeemilisest seltsist kujunes eesotsas Tullio Ilo-

metsaga tänini tegutsev vilistlasklubi. Trivimi Velliste rõhutab, et Tartu muinsuskaitse ühendus ja sellesse kuuluv akadeemiline muinsuskaitse selts mängisid EMS-i ajaloos kesket rolli. Paljud liikumise juhid olid Tartust, kust tuli ka suur osa algatustest.

TARTLASTE ALGUS

Kodulinna liikumise idee tõi pealinnast kaasa Mart Laar. 1979. aasta oktoobris põhiliselt ajaloo-üliõpilastest (Lauri Vahtre, Heiki Valk jt) moodustunud Noor-Tartu raius kalmistutel võsa, kogus vanavara, korrastas kooskäimiseks vana hoone keldri, korraldas

eestimeelseid kultuuriüritusi jmt. Viimaste puhul paisus aina suuremaks KGB huvi. Linna-muuseumi heade patroonide all tegutsenud Noor-Tartu tegevuse keelas lõpuks ülikooli juhtkond. Lauri Vahtre, kes eksmatricleeriti enne ülikooli lõpetamist, on meenutanud, et otsiti ka võimalust allutada end üliõpilaste teaduslikule ühingule ja loomisel olevale muinsuskaitse seltsile, kuid tulemusteta. Nendest isa-maale pühendunud tudengitest eesotsas Noor-Tartu tegevjuhi Tõnis Lukasega said innukad muinsuskaitse seltsi loojad ja aktiivsed liikmed, kelle õlul lasus

suuresti 1988. aasta Tartu muinsuskaitsepäevade korraldamine. Lukas, kes töötas juba Rõngus õpetajana, oli koos Tõnn Sarvega korralduskomitee esimees.

TÜ raamatukogu fonoteegis võib kaheksa tunni jooksul kaasa elada ülikooli filmimeeste jäädvustatud päevadele. Eesti filmiarhiivist leiab Tallinnfilmi 1988. aasta ringvaate number 7, mille teises pooles näeb samuti muinsuskaitsepäevi. Ringvaade algab Kingissepa nime kandvas linnas revolutsionäär Viktor Kingissepa 100. sünniaastapäeva puhul mälestussamba avamisega. Diktor ütleb, et me võime võltshäbita anda linnale tagasi Kuressaare nime, mis ei tähendaks Kingissepa ideedest lahtiütlemist.

ÄRKAV AEG

Praegu võib imestust tekitada, kui ettevaatlikult tollal midagi avalikult mainiti, või küsida, miks Eesti lipud veel väljas polnud. Nagu seegi, kui muinsuskaitsepäevade diktoriteksti lõpus päritakse, et miks peame tänini rääkima umbmääraselt Raadi praegustest valdajatest ega saa asju nimetada õigete nimedega. «Ometi on ju kõik kõigile teada.» Jah, rahvas teadis, et Raadit valitses vene sõjavägi, et siit tõusid õhku ja siia maabusid vene sõjalennukid. Aga kirjutada sellest ei tohtinud.

Veel olid ajalehed-ajakirjad partei- ja teiste organite häälekandjad, veel luges neid läbi GLAVLIT-i volinik. Julguseilide suurenedes elavnesid ka kohalikud lehevaldajad. Ülikoolilehes keelas juhtkond 1987. aasta oktoobris pärast küljendamist ja korrektuuri ära Tullio Ilometsa artikli seltsimeeste Noorukese ja Puruvana kahekõnest muinsuskaitse seltsi asjus. Puruvana, kes noogutas küll

ajaga kaasa minekut, raius, kuidas peab kõike planeerima, konsulterima, kuidas seltsi tegevus peab olema kontrollitav ja juhitav. Ja kui Noorukene leidis, et Eesti-maa kultuurielu tähtsündmus, muinsuskaitse seltsi asutamine, peaks toimuma just meie vanimas kultuurihällis, ülikooli aulas, siis ründas vastaspool keemiaringis toimunud akadeemilise muinsuskaitse seltsi asutamiskoosolekul valitsenud emotsionaalsust. Aulas 28. novembri kavandatud EMS-i asutamine keelati ära, sest kuupäev märkis vabadussõja algust. Keelamine soodustas aga klubide teket ja seltsi astumist. Aina rohkem tajuti ka muinsuskaitse tegevuse suurimat ideed: meie iseolemise taastamist.

1980. aastail oli kogu Ida-Euroopa käärima hakanud. Nõukogude Liidus ei osanud perestroika algatajad aimatagi, millise džinni nad pudelist välja olid lasknud. Kõik inimeste hinge kogunenud, salajas loodetu paiskus valla. Oma eelkäijatest olid julgemad ka tudengid. Neid ei kammitsenud Siberisse viidud vanavanemate ja vanemate hirmud. Kolmas põlvkond julges stagnatsioonile avalikult vastu astuda. Ülikoolis lipsasid tõevad läbi taidluskavade, luuleteatritest, EÜE lauludest, ajalooringist, sõditi fosforiidi kaevandamise ja sõjalise õpetuse vastu jne.

Raadiost ahmiti igal reedel 1987 moodustatud loomeliitude kultuurinõukogu otsesaateid. Lennart Meri mõttetoel pani idee käima arhitekt Ignar Fjuk, kes veel tänagi arutleb saates «Räägivad» ühiskonna valupunktide üle. Otsesaade keelati, keelamisele ei saadud ammendavat vastust ka tele- ja raadiokomitee esimehelt 1988. aasta aprilli esimestel päevadel Toompeal peetud loome-

liitude pleenumil. Loominguline intelligents: kirjanikud, kunstnikud, näitlejad, filmimehed, õppejõud, ajakirjanikud sõnastasid ja analüüsisid meiega nõukogude ajal juhtunud ja andsid omalt poolt tõuke rahva ärkamiseks. Etnograafiamuuseumi (ERM) direktor Aleksei Peterson kutsus loomeliitude pleenumil taastama Raadil eesti rahva muuseumi. Seda mõtet kandsid juba ammu ka tuhanded muinsuskaitsejad. Paari nädala pärast marssiski suur rahvavägi sinimustvalgete värvide all loosungiga «Raadi vabaks!» muuseumi sõjaeelse asukoha poole.

TARTU PÄEVAD

14.–17. aprillini toimunud Tartu muinsuskaitsepäevade üks tähtsündmusi Raadi kõrval oli 15. aprilli tõrvikrongkäik ülikooli peahoone juurest üle Toomemäe EÜS-i majani, mis polnud veel EÜS-ile tagastatud (ka seltsid ja korporatsioonid ei olnud veel taastatud). Rahvarohkel miitingul sai näha maja kõrval kolmeharulisel lipualusel kolme eraldi asuvat ühevärvilist kangast. Tuule lehvides moodustasid need kõrvuti justkui ühe sinimustvalge lipu. Külge kõrval rahvasummas seisnud mäletavad kindlasti kõiki vallanud erilist tunnet. Paljude silmad niiskused, rõõm oli nii lippudest kui ka sütitavatest kõnedest.

Kui eesti rahva muuseumi direktor Tõnis Lukas meenutas, mis talle neist veerandsajandi tagustest päevadest enim hinge jäi, mainis ta peale noorte erakordse kaasalöömise hulgaliselt tundmatute ja vähetuntud inimeste osalust. «Oli neid, kes ei paistnud väga silma, kuid andsid oma panuse. Näiteks Jaanus Tordik tegi oma Supilinna korteris kilukarpide ja puutoigastest valmis kõik 150 tõrvikut, mil-

lega EÜS-i majani marssisime.»

Ootamatuks osutuks Lukase arvates ka sama päeva õhtul Pälsoni (Pepleri) tänava ühiselamu fuajees muinsuskaitse seltsi liikmeks astumise tulv. «Kui avalduseblanketid otsa said, kerkis justkui maa alt üks mees, kes oli valmis kohe oma punase Moskvitsiga Rõngu sõitma, et saaksin sealt blankette juurde tuua. Käisimegi ära ja liikmeks registreerimine jätkus.» Kahjuks ei tea Lukas tolle mehe nime.

Neli päeva kestnud rohkem kui üle poolesajale üritusele (kõnekoosolekud, loengud, ekskursioonid, kontserdid, näitused, filmiprogrammid, kalmistutel käimised jne) eelnes kuudepikkune ettevalmistustöö. Näiteks enne Tartu päevi peeti Valgemetsas 210 osavõtjaga noortelaager. Lukas räägib, et kuigi voodeid oli 150, saadi kenasti hakkama. «Enamik neist noortest tuli muinsuskaitsepäevade turvameeskonda, kus hoiti korda ja juhatati inimesi üritusele.» Turvata oli vaja, kaitsta tuli nii omi kui ka hoida ära võimalikke provokatsioone. Õnneks midagi erakordset ei juhtunud, ka Raadit kaitsvad sõjaväelased säilitasid rahu. Võib-olla mõistis mõnigi sõdur Eestis toimuvat.

Üks teine sõdurpoiss, eesti filoloog Ervin Ahti Org Amuurimaalt järgis samal ajal ülikoolilehes ilmunud üleskutset ja annetas oma nooremseersandist jaokomandöri 12-rublase palga Raadi mõisa taastamiseks. Ta avaldas ülikoolilehes muinsuskaitsepäevade erinumbris lootust, et kui me kõik võtame jõud kokku, võime peagi imetleda Raadi mõisaansambli ilu. Nii viimasel päeval suurejooneliselt kulgenud massirongkäiku Raadile, mis oli mõeldud vaid ekskursioonina

kui ka teisi üritusi meenutatakse aprillis muinsuskaitsekuul.

Tollaste tudengite ja vilistlaste panus muinsuskaitse, Eesti iseseisvumise taastamisse oli tähelepanuväärne. Muinsuskaitse selts toetas üliõpilasi omalt poolt, Jaan Tõnissoni õpperahaga. Õpperaha komisjon eesotsas professor Sulev Vahtrega määras selle kaks korda aastas edukale üliõpilasele, kes järgis Jaan Tõnissoni põhimõtteid. Nii on õpperaha pälvinud Tiit Pruuli, Indrek Tarand, Aare Kasemets, Mart Loog, Karin Otter, Toomas Kukk, Liina Lukas, Viljar Peep ja Lauris Toomet.

Tõnis Lukas soovib, et praegused üliõpilased saaksid aru, et traditsioonid ei tekkinud tühjale

kohale, vaid need loodi inimeste poolt, kel oli julgust seista aadete eest ning unistada millestki suurest. «Peamine ei ole säilitada üksnes traditsiooni tühja kesta, vaid olla valmis tunnustama ja toetama selle sünnitanud ideed.» Ta loodab, et nii nagu omal ajal, astuvad ka praegu üliõpilased rahvuslikult tähtsatel ettevõtmistel kõige ees ja kannavad seda vaimustust, mis on olnud omane eelmiste põlvkondade noortele. ⁽¹⁾

Loe Tõnis Lukase meenutusi muinsuskaitsepäevadest ka vilistlaste rubriigis lk 30–33.

Kasutatud kirjandus vt: www.ajakiri.ut.ee

TARTU MUINSUSKAITSEPÄEVAD 25

- 12. aprill kell 10–17: ERM-i aastapäeva konverents näitusemajas.
- 13. aprill kell 11–17: ERM-i lahtiste uste päev (Kuperjanovi 9 ja Veski 32); kell 12–18: 1988. aasta aprillikuiste le kõnetekstidele pühendatud konverents (Lossi 36–215).
- 18. aprill kell 13: Jaani kiriku tutvustus, kell 14 muinsuskaitsekuu avamine ja 1988. aasta muinsuskaitsepäevade austamine Jaani kirikus, kell 17 muinsuskaitsepäevade meenutamine TÜ kohvikus.
- 19. aprill kell 17: heategevuslik rahvakunstioksjon ERM-i noorte giidide kooli toetuseks.
- 20. aprill kell 12: maakultuuri seminar kaitseväge ühendatud õppeasutuste peahoones.
- 21. aprill: iseseisvusajal taastatud monumentide (kell 12 Kalevipoeg, kell 12.45 Gustav II Adolf, kell 13.30 Villem Reiman) tutvustamine.
- 23. aprill kell 16: raamatu «Eesti ajalugu II» arutelu ERM-i näitusemajas (Anti Selart, Lauri Vahtre jt), kell 18.15 Jüriöö ülestõusu meenutamine, ERM-i «kolimise» algus ERM-i näitusemajas.
- 30. aprill kell 17.30: rongkäik näitusemaja eest üle Raekoja platsi (kell 18.30) Rooski tänavat mööda Raadile, president Toomas Hendrik Ilvese nurgakivi panek ERM-i uuele peahoonele, kontsert.
- Fotonäitused ülikooli peahoone fuajees ja ERM-i näitusemajas.

20. MÄRTS – 31. MAI

KEVADINE SOODUS- KAMPAANIA

Õppematerjalide paljundamine,
väikestruktuurid, kujundustööd

A4 - 0,2 € | A3 - 0,4 € | A2 - 2 €

Hinnad sisaldavad käibemaksu

Tellimused toome kohale!

Tel 737 5946
Tiigi 78 TARTU
tyk@ut.ee
www.tyk.ee

Teaduskirjastus aastast 1632

Õnnitleme

80 Helje Kaarma, arstiteaduskonna emeriitdotsent – 15. aprill
Johannes Kask, remonditöölaine – 15. aprill
75 Jüri Samarütel, arstiteaduskonna emeriitdotsent – 17. aprill
Tiina Talvik, lasteneuroloogia vanemteadur, arstiteaduskonna emeriitprofessor – 21. aprill
70 Tiit Tomberg, neuroloogia vanemteadur – 12. aprill
65 Tiit Sade, raamatukoguhoidja – 17. aprill
Jaan Helm, elektrik-remonditöölaine – 21. aprill
60 Hilja Afanasjeva, metoodik –

16. aprill
Svetlana Jevstratova, vene keele dotsent – 19. aprill
55 Meelis Milder, külalislektor – 5. aprill
Virge Näkk, õppekorralduse spetsialist – 5. aprill
50 Stefan Groote, teoreetilise füüsika vanemteadur – 25. aprill
45 Signe Reppo, täiend- ja tasemeõppe peaspetsialist, psühholoogia eriala täiendkoolituse programmijuht – 5. aprill
40 Kadri Lilienthal, andmekogumise projektijuht – 2. aprill
Liis Merenäkk, haridusuuringute spetsialist – 3. aprill
Anu Aavik, raamatukogu juhataja

– 5. aprill
Roomet Jakapi, filosoofia ajaloo vanemteadur – 18. aprill
Annika Tina, arendusnõunik, rektoraadi büroo juhataja – 19. aprill
Maio Vaniko, raamatukoguhoidja – 20. aprill
35 Carri Ginter, euroopa õiguse dotsent – 4. aprill
Kristel Mikkor, teadus-arendustegevuse peaspetsialist – 4. aprill
Maarja Pild, õppekorralduse spetsialist – 13. aprill
Kaie Kotov, teaduskommunikatsiooni spetsialist – 18. aprill
30 Martin Järvekülg, materjali-teaduse teadur – 9. aprill

STIPENDIUM

Edith Reimani stipendium

Stipendiumi eesmärk on motiveerida ühiskondlikult aktiivseid Eesti avalikõigustlike ülikoolide magistritaseme naisüliõpilasi siduma oma sotsiaal- või humanitaarvaldkonna teadustööd järgmiste väärtustega ning neid Eestis edendama: demokraatia, õiglus, vabadus, õigusriiklus ja majanduslik õitseng. Sel aastal on eelistatud identiteedi küsimusi uurivad üliõpilased. Kandidateerida saavad sotsiaal- ja humanitaarala magistrandid, kelle teadustöö vastab stipendiumi eesmärgile. Välja kuulutatakse üks 1500 euro suurune stipendium. Taotlejal tuleb esitada sihtasutuse juhatusel 1. maiks taotlus TÜ sihtasutuse kodulehel; väljavõtte õpitulemustest koos keskmise hinde näitamisega; ülevaade seni tehtud ja kavandatavast teadustööst ning töö haakuvusest stipendiumi eesmärgidega (kuni 1500 tähemärki). Võib lisada ühiskondliku tegevusega seotud materjale ja avaldatud publikatsioone.

SA Dharma Sten Luiga stipendium

Välja kuulutatakse üks 2000 euro suurune stipendium, mille eesmärk on toetada TÜ silmapaistvaid doktorante õppe- ja teadustöös, erialastel reisidel ja välismaal stažeerimisel. Taotleja saavad TÜ doktorandid, kelle teaduslikud tööd on suunatud vaimuhaiguste leviku ennetamise, ravi, eneseabi alase tegevuse ja vaimuhaigete õiguste kaitsele suunatud süsteemi loomisele. Taotlemiseks tuleb täita taotlus sihtasutuse kodulehel. Tähtaeg: 30. aprill.

Olevi Kulli mälestusstipendium

Välja kuulutatakse üks 1000 euro suurune stipendium, millele saavad kandidateerida kõikide Eesti kõrgkoolide taimede ökofüsioloogia, metsaökoloogia ja ökosüsteemide ökoloogia eriala põhiõppe viimase aasta üliõpilased, magistrandid, doktorandid ja järel doktorantuuris õppivad noorteadlased rahvusvahelistel teadusnõupidamistel osalemise ja erialaga seotud välismaa

teadusasutuste juures töötamise toetuseks. Taotlejal tuleb hiljemalt 1. maiks esitada TÜ sihtasutusele järgmised dokumendid: taotlus sihtasutuse kodulehel; ülevaade uurimistööst ja põhjendus, et see vastab stipendiumi eesmärgile (kuni 3 lk); tõend konverentsil ettekande esitamise kohta või vastuvõtva ülikooli / teadusasutuse kinnitus õppima asumise või teadustööga tegelemise kohta; kulutuste eelarve välisriigi ülikooli või teadusasutuse juures; kaasfinantseerimise allikad ja toetussummade suurus. Uurimistöö ülevaade tuleb esitada ka inglise keeles ja lisada taotlusele.

Andreas ja Elmerice Traksi stipendiumid

Stipendiumi eesmärk on toetada majanduslikku abi vajavaid üliõpilasi, arst-residente ja teadlasi nende õppimisel või enesetäiendamisel USA või Euroopa riikide kõrgemates õppeasutustes. Stipendiumideks jagatakse välja kuni 10 000 eurot. Stipendiumi(de)le saavad kan-

dideerida: TÜ arstiteaduskonna doktorandid ja magistrandid; TÜ arstiteaduskonna arst-residendid, kusjuures muudel võrdsetel tingimustel on eelistatud teadustööd tegevad ja eakate meditsiiniga tegelevad arst-residendid; TÜ majandus-, sotsiaal- ja haridusteaduskonna ning õigusteaduskonna magistrandid ja doktorandid, kelle uurimisvaldkonnaks on riiklik-politilised teemad. Tähtaeg: 1. juuni. Taotlemiseks tuleb esitada taotlus sihtasutuse kodulehel; vastuvõtva kõrgkooli või teadusasutuse kinnitus taotleja vastuvõtmise kohta (paberil).

Kõikide konkursside kohta saab

täpsemat informatsiooni: www.sihtasutus.ut.ee stipendiumite rubriigist või sihtasutusest tel 521 6820, 7375852 või e-aadressilt tysiht@ut.ee. Elektrooniline taotlusvormi leiab sihtasutuse kodulehelt iga stipendiumi juurest.

Rotalia Foundationi (USA) stipendiumikonkurss

Rotalia Foundation kuulutab 2013/2014. õppeaastaks välja 50 stipendiumi a' 2000 eurot Eesti avaõiguslike ülikoolide (TÜ, TTÜ, EMÜ, TLÜ, EMTA, EKA) päevases õppevormis õppivatele 2. aasta bakalaureuse- ja 1. aasta magistriastme üliõpilastele.

KAITSMISED

19. märtsil kell 14.15 kaitses **Krista Mihkels** eesti ja soome-ugri keeleteaduse erialal doktoritööd «Language, Body and the Pointer: A Multimodal Analysis of Teacher-Initiated Repair Sequences» («Keel, keha ja kaardikepp: õpetaja algatatud parandussekventsides multimodaalne analüüs»). Kaitsmine toimus TÜ senati saalis. Juhendaja prof Renate Pajusalu, oponent prof Leelo Keevallik (Linköpingi ülikool, Rootsi).

5. aprillil kell 11.15 kaitses **Kai Kullerkupp** õigusteaduse erialal doktoritööd «Transfer of Movable Property. The Legal and Dogmatic Framework and Possibilities of Customisation by the Transfer Parties» («Vallasomandi üleandmine. Õigusdogmaatiline raamistik ja kujundusvõimalused»). Kaitsmine toimub Iuridicumis (Näituse 20–K-03). Juhendaja prof Paul Varul, oponentid prof dr Wolfgang Faber (Salzburgi ülikool, Austria) ja dr. iur. Priidu Pärna.

5. aprillil kell 12.15 kaitses **Indrek Saar** keemia erialal doktoritööd «Design of GalR2 Subtype Specific Ligands: Their Role in Depression-Like Behavior and Feeding Regulation» («Uudsed GalR2 spetsiifilised ligandid: nende mõju toitumisele ning depressiooni laadsele käitumisele»). Kaitsmine toimub Chemicumis (Ravila 14a–1021). Juhendajad prof Ülo Langel ja prof Jaak Järv, oponent prof Barbara Kofler (Paracelsuse meditsiiniülikool, Austria). 5. aprillil kell 14 kaitses **Kai Truusalu** arstiteaduse erialal doktoritööd «Probiotic Lactobacilli in Experimental Persistent Salmonella Infection» («Probiootiliste laktobatsillide toime eksperimentaalsele persisterile salmonella infektsioonile»). Kaitsmine toimub Biomeedikumis (Ravila 19–1006). Juhendaja prof emer Marika Mikelsaar, oponent prof Eugenia Elefterios Venizelos Bezirtzoulou, MD, PhD (Traakia Demokraatia ülikool, Kreeka). 5. aprillil kell 14.15 kaitses **Jevgeni Kabanov** informaatika erialal doktoritööd «Towards a More Productive

Stipendium antakse üliõpilasele üks kord õpingute vältel. Sooviavalduse vorm koos juhiste ja täpsem info: www.rotalia.ee/et/fondid/foundation. Avaldus tuleb saata hiljemalt 2. maiks 2013 fondi stipendiumide komitee sekretäri Sirje Margi nimele aadressil Ülikooli 18, 50090 Tartu. Kvalifitseeruvad ka 2. mai 2013. a postitempli kuupäevaga avaldused. Avalduse võib tööpäeval ka ise tuua TÜ peahoone postikantseleisse (Ülikooli 18, ruum 120, kell 8–11 ja 13–16). Lisainfo: Sirje Mark, e-post: sirje.mark@ut.ee, tel 737 5609, 507 3729.

Java EE Ecosystem» («Produktiivsema Java EEokousteemi poole»). Kaitsmine toimub arvutiteaduse instituudis Liivi 2–404. Juhendaja prof Varmo Vene, oponentid prof R. Nigel Horspool (Victoria ülikool, Kanada) ja prof Tanel Tammet (TTÜ). 9. aprillil kell 14.15 kaitses **Kerly Espenberg** majandusteaduse erialal doktoritööd «Inequalities on the Labour Market in Estonia During the Great Recession» («Ebavõrdsus Eesti tööturul Suure Majanduslanguse ajal»). Kaitsmine toimub Oeconomicumis (Narva mnt 4–B306). Juhendajad dots Kaia Philips, PhD ja vanemteadur Jaan Masso, PhD, oponentid prof Ellu Saar, PhD (TLÜ) ja prof Wiemer Salverda, PhD (Amsterdami ülikool, Holland). 19. aprillil kell 14.15 kaitses **Mari-Liis Sööt** politoloogia erialal doktoritööd «Explaining Corruption: Opportunities for Corruption and Institutional Trust» («Korruptsiooni põhjused: korruptsioonivõimalused ja institutsionaalne usaldus»). Kaitsmine toimub TÜ senati saalis.

Juhendaja prof Tiina Randma-Liiv (TTÜ), oponent dr Luis de Sousa (Lissaboni ülikool, Portugal). 23. aprillil kell 14 kaitses **Liis Uusküla** geenitehnoloogia erialal doktoritööd «Placental Gene Expression in Normal and Complicated Pregnancy» («Platsenta geeniekspressioon normaalse ja komplitseeritud raseduse korral»).

TUNNUSTUSED

TÜ väikese medali ja tänukirja pälvivad 75. sünnipäeval loodus- ja tehnoloogiategaduskonna füüsika instituudi materjaliteaduse osakonna spetsialist **Viktor Denks** ja 70. sünnipäeval füüsika instituudi koordinatsiooniosakonna füüsika didaktika lektor **Henn Voolaid**.

TÜ aumärgi ja tänukirjaga tunnustati 60. sünnipäeval loodus- ja teh-

nikasimine toimub Eesti biokeskuses (Riia 23b–105). Juhendaja prof Maris Laan, oponent prof Miguel Constanca (Cambridge'i ülikool, Suurbritannia). 29. aprillil kell 16 kaitses **Katrin Vaino** loodusteadusliku hariduse erialal doktoritööd «A Case Study Approach to Effect Change of Chemistry Teacher Beliefs for

noloogiateaduskonna ökoloogia ja maateaduste instituudi botaanika osakonna taimeökoloogia teadurit **Kai Rünka**.

TÜ tänukirja pälvivad 75. sünnipäeval majandusteaduskonna rahvamajanduse instituudi riigirahanduse vanemteadur **Peter Joachim Friedrich**, 70. sünnipäeval raamatukogu peainseneritalituse valvur **Maia Kraus**, 60. sünnipäeval loodus- ja tehnoloogiategaduskon-

Enhancing Students' Scientific Literacy» («Juhtumiuuring keemiaõpetajate tõekspidamiste muutumisest õpilaste loodusteadusliku kirjaoskuse arendamise protsessis»). Kaitsmine toimub TÜ senati saalis. Juhendajad prof Miia Rannikmäe ja prof Jack Holbrook, oponent prof Shirley Simon (Londoni ülikool, Suurbritannia).

na molekulaar- ja rakubioloogia instituudi insener **Heikko Rämna** ja raamatukogu sisukirjelduse osakonna bibliograaf **Kersti Taal**, 50. sünnipäeval kehakultuuriteaduskonna spordipedagoogika ja tree-ninguõpetuse instituudi kiirus- ja jõulade didaktika dotsent **Mehis Viru** ning seoses pensioneerumisega kauaaegne arstiteaduskonna dekanadi finantstöö peaspetsialist **Larissa Uusküla**.

VABANDUS

Märtsi UT-s ilmus kahetsusväärne

viga: leheküljel nr 9 ilmus Andres Tvaari nime juures Andres Vindi pilt. Nüüdseks on viga parandatud

ka algallikas, ülikooli fotokogus. Toimetuse palub asjaosalistelt vabandust!

TEATED

Aprillis TÜ aulas: 5. aprillil kell 18 TÜ akadeemilise naiskoori kontsert; 7. aprillil kell 15 koolinoorte matemaatikaolümpiaadi lõpetamine; 12. aprillil kell 11 matemaatika- ja keemiaolümpiaadi huvipäeva pidulik lõpetamine, kell 19 segakooride laulupäev; 13. aprillil kell 17 poistekooride võistulaulmise lõppkontsert; 14. aprillil kell 12 vabariiklik noorte keelpillimängijate konkursi lõppkontsert, kell 18 kontsert «Heli ja Keel»; 16. aprillil kell 13 Miina Härma gümnaasiumi tutipidu, kell 18 Tartu Tamme gümnaasiumi

muusikapidu; 17. aprillil kell 19 pianist Kadri-Ann Sumera soolokontsert; 19. aprillil kell 18 Hugo Treffneri gümnaasiumi kontsert; 20. aprillil kell 11 majandusteaduskonna konverents; 21. aprillil kell 14 Tartu regiooni muusikakoolide kevadkontsert; 26. aprillil kell 18 Tartu Jaan Poska gümnaasiumi kevadkontsert; 27. aprillil kell 17 Tartu noortekoori 30. sünnipäeva kontsert; 28. aprillil kell 16 Soome meeskoori kontsert; 29. aprillil kell 19 TÜ sümfooniaorkestri kevadkontsert.

TÜ pensionäride ühingu Vitae: 10. aprillil kell 14 ERM-i näitus- te majas Kuperjanovi 9 räägib

Valve Kingissepp eesti kirjakeele arengust; 11. aprillil kell 11 humanitaaria klubi; 16. aprillil kell 11 elulooring, kell 13 lauluklubi; 18. aprillil kell 11 humanitaaria klubi; 20. aprillil kell 11 eksliibrise klubi; 22. aprillil kell 16 põltsamaalaste klubi; 23. aprillil kell 15 matemaatikute klubi; 25. aprillil kell 16 Raekoja plats 12 Toomas Jüriado reisimuljed Amsterdamist. **Õpetatud Eesti Seltsi ettekan-dekoosolekud:** 10. aprillil esineb Peeter Järveldi ettekandega «Saksa diplomaatiline esindus Tallinnas enne II maailmasõda ja Saksa välisministeeriumi andmete põhjal» ja 24. aprillil esitleb Tiit Rosen-

berg ÕES-i kirjade sarjas ilmunud raamatut «Künnivaod: uurimusi Eesti 18.-20. sajandi agraarajaloost». Kõnekoosolekud toimuvad kell 16.15 aadressil Lossi 3–425. Lisainfo: www.ut.ee/OES. 11. aprillil kell 16.15 peab Toomas Gross Eesti akadeemilise usundiloo seltsi ettekandekoosolekute sarja raames **loengu** «Kogukond, religioossed muutused ja konflikt: protestantide ja katoliiklaste vahelistest suhetest Mehhiko sapoteekide näitel». Loeng toimub

aadressil Jakobi 2–109. Eesti akadeemilise usundiloo seltsi loengusari koondab ettekandeid, mis käsitlevad seda teematikat maailma eri kohtades eri ajaperioodidel. 16. aprillil kell 14.15–18.30 toimub Dorpati konverentsikeskuses **Tartu ülikooli karjäärpäev**. Messil, kus on esindatud ligi 20 ettevõtet ja asutust, saab osa võtta huvitavatest loengutest, töötubadest ja koolitustest. Karjäärpäeval on hea võimalus saada ülevaade võimalustest tööturul ja huvipak-

kuvate ettevõtete esindajatega vahetult suhelda. 3. mail korraldab TÜ Euroopa kolledž sotsiaalteaduskonna hoones Lossi 36–215 **Euroopa Parlamendi Eesti saadikute debati** «Euroopa Liit globaalsel areenil. Kas tõusev või langev täht?». Seekordsel debatil arutatakse, millist positsiooni hoiab Euroopa Liit praegu maailma kontekstis ja kuidas võiks tulevikus edasi minna. Kuulajatel on võimalik küsimusi küsida ja parlamentaärade vastuste üle hääletada.

IN MEMORIAM

Toivo Rinne

10.02.1943–18.02.2013

Toivo Rinne sündis sõjapäevil Tartus. Tema isal oli väike tehas, mis varustas Saksa okupatsioonivägesid pakkevahenditega. See vabastas küll isa Saksa sõjaväkke minekust, kuid idast ohustas lähenev punavägi.

Pärast ebaõnnestunud põgenemiskatset läände tuli perel küüditamishirmus koos väikeste lastega tihti elukohta vahetada. Lõpuks leiti rahulik kodukoht Tartu lähedal Vasulas, kuhu rajati ilus maakodu. Vasulas sai Toivo isast suure riikliku aiandi mesinik ja isalt õppis Toivo juba noorena mesilaste pidamise saladusi.

Eialgu oli Toivol soov õppida loomaarstiks, kuid õpingud Eesti põllumajandusakadeemias katkestas kolmeaastane sundteenistus nõukogude armee lennuväes. Pärast kroonust vabanemist ja pere loomist tuli loobuda edasistest õpingutest ja leida kindel töökoht. Pärast mõningaid katse-

tusi õnnestus Toivol saada tööle Tartusse, tolleaegse teaduste akadeemia juurde hiljuti loodud radiosüsiniku laboratooriumi. Tal ei olnud küll keemiku haridust, kuid ettevõtliku ja õpihimulisena suutis noormees peagi omandada laboratoorseks tööks vajalikud oskused ja teadmised. Koos vanemate keemikutest kolleegidega töötati Tartu labor nii hästi üles, et teistest Nõukogude Liidu laboritest tuldi siia kogemusi omandama. Tekkisid koostöösidemed mitmete Nõukogude Liidu juhtivate teadusasutustega ning osaleti ka ühisekspeditsioonidel Karjalas, Polaar-Uraalides, Kesk-Aasias ja Mongoolias. Välitööd toimusid sageli raskestes looduslikes tingimustes, kus toimekast ja füüsiliselt tugevast Toivo Rinnest oli alati suur ning sageli lausa asendamatu abi.

Hea suhtlemisoskuse ja heatahtlikkusega oskas ta luua silla

Foto: erakogu

ka kõige erinevamate rahvuste ja lahknevate töökspidamistega ekspeditsiooniliikmete vahel.

Kõige suurem ja aeganõudvaim töö tuli aga Toivo Rinnel teha hiljem Tartus, ekspeditsioonidel kogutud proovide laboratoorsel ettevalmistamisel ja dateerimiseks vajaliku loenduspreparaadi väljatöötlemisel – benseeni sünteesil. Oma pika tööstaaži vältel valmistas ta dateeringuteks ette ligi 3000 proovi, mis andsid vastuse paljudele teadusprobleemidele ja üldhuvi pakkuvatele küsimustele.

Tänu headele koostöösidemetele suhtuti Tartu radiosüsiniku

labori töötajatesse kui võrdväärses teaduspartneritesse, mis väljendus teadustulemuste avaldamisel ühiste publikatsioonide ja konverentsiettekannetena, kus ka Toivo Rinne sage kaasautor. Heatahtliku ja abivalmis kol-

leegina oli Toivo lugupeetud ja armastatud. Nagu väljendas Toivot mälestades tema üks kolleeg, oli Toivo nagu labori päiksekiir.

Toivo Rinne pikaajaline tubli töö leidis tunnustuse ja hinnangu, pälvides 70. sünnipäeval TÜ

rektori tänukirja ja ülikooli väikse medali, seda paraku aga ajal, mil ta ise oli juba lootusetult haigena tõvevoodis.

Arvi Liiva ja teised kolleegid TÜ geoloogia osakonnast

IN MEMORIAM

Elmar Tampõld

03.08.1920–07.03.2013

7. märtsil suri pärast lühiajalist haigust Torontos Kanada eestlaskonna üks tugitalasid, Tartu ülikooli auliige, arhitekt Elmar Tampõld.

Elmar Tampõld sündis 3. augustil Hiiu maal. 1939 astus ta Tallinna pedagoogiumi ja jätkas siis 1943. aastal hariduse omandamist Tallinna tehnikaülikoolis. Juba järgmisel aastal tuli õpingud katkestada, sest üldmobilisatsioon viis ta Pihkva jõe kaldale esimese piirikaitse rügemendi koosseisu.

1944. aasta pagulasena Rootsi jõudnud, asus ta õppima Kungliga Tekniska Högskolanis Stockholmis sildade ja sadamate ehitust. Viis aastat hiljem emigreerus ta Kanadasse, kus 1953 lõpetas arhitektuuri eriala Toronto ülikoolis. Elmar Tampõld alustas arhitektina tööd firmas H. K. Ferguson Company Engineers and Architects, kuid juba 1959 asutas ta koos õpingukaaslase ja sõbra John Wellsiga oma arhitektuurifirma Tampold-Wells Architects, kus 35 tegevusaasta jooksul valmis üle 1000 projekti. Arhitektina on Tampõld pälvinud ohtralt tunnustust.

Arhitektitöö kõrval oli Elmar

Tampõld pühendunud eesti kultuuri ja akadeemilise elu edendamisele Torontos. 1949 asutas ta Toronto ülikooli Eesti üliõpilaste seltsi. Tampõllu eestvedamisel valmis 1970. aastal Toronto kesklinnas mittetulundusliku institutsioonina 17-korruselise ja 474 toaga üliõpilaste ühiselamu, mille alumisel korrusel on kodu leidnud mitmed eesti akadeemilised ja rahvusliku tööga tegelevad organisatsioonid.

Ühiselamust saadava tulu toel rajati 1986. aastal Toronto ülikooli juurde tänaseni tegutsev eesti õppetool, mis aastast 2000 kannab Elmar Tampõllu nime. Tema eestvõttel loodi 1999. aastal Eesti aupeakonsuli Ilmar Heinsoo stipendiumifond ja aastal 2002 ühendati Torontos ilmuval ajalehel Vaba Eestlane ja Meie Elu praeguseni tegutsevaks Eesti Elu väljaandeks. Tartu College'is on Tampõllu toetusel avatud ka Tartu College'i laenuraamatukogu (2003) ning 2005. aastast on käigus ja suures osas ellu viidud väliseesti kultuuripärandit jäädvustava muuseumi projekt.

Elmar Tampõllule on antud Eesti Vabariigi Valgetähe IV klassi

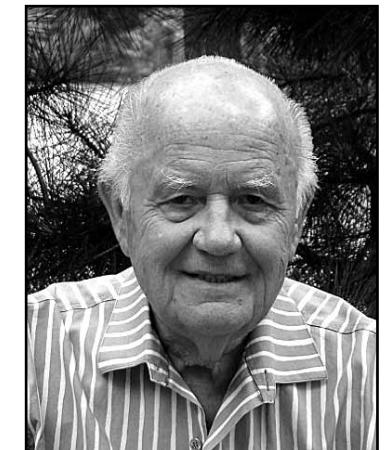

Foto: erakogu

teenetemärk (1998), Eestlaste Kesknõukogu Kanadas teenetemärk (1986) ja kuldteenetemärk (2007). Ta oli korp! Sakala auvilistlane. 2005 valiti Tampõld Tartu ülikooli auliikmeks, et tunnustada tema tööd Eesti ja Tartu ning Tartu ülikooli akadeemilise kultuuri tutvustamisel Põhja-Ameerikas ning Tartu ülikooli ja Toronto ülikooli üliõpilasvahetuse programmi edendamisel.

Elmar Tampõldu mälestatakse ja meenutatakse tema saavutusterikast elu 18. aprillil kell 13.00 Tartu College'i suures saalis. Kaastundeavaldused ja mälestused on oodatud aadressil info@vemu.ca. Veebilehe www.vemu.ca kaudu on soovijatel võimalik teha annetusi Tampõllu viimase suure ettevõtmise, väliseesti muuseumi toetuseks.

Tartu ülikool

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Tartu Ülikool
Ülikooli 18, 50090 TARTU
Tel: 737 5100
E-post: info@ut.ee
www.ut.ee